

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**SAVAŞ OLGUSUNUN TİYATRO
METİNLERİNE YANSIMASI VE BİR MODEL
OYUN: JOHNNY ASKERE GİTTİ**

Yüksek Lisans Tezi

SERKAN ABEŞ

İSTANBUL, 2019

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLERİ OYUNCULUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

SAVAŞ OLGUSUNUN TİYATRO
METİNLERİNE YANSIMASI VE BİR MODEL
OYUN: JOHNNY ASKERE GİTTİ

Yüksek Lisans Tezi

SERKAN ABEŞ

Tez Danışmanı: ÖĞR. GÖR. GÜROL TONBUL

İSTANBUL, 2019

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLERİ OYUNCULUK PROGRAMI

Tezin Adı: Savaş Olgusunun Tiyatro Metinlerine Yansıması ve Bir Model Oyun: Johnny Askere Gitti
Öğrencinin Adı Soyadı: Serkan Abeş
Tez Savunma Tarihi:

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Doç. Dr. Burak KÜNTAY
Enstitü Müdürü
İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Öğr. Gör. Ali Düşenkalkar
Program Koordinatörü
İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmzalar

Tez Danışmanı
Öğr. Gör. Gürol TONBUL

.....

Üye
Ünvan, Adı ve SOYADI

.....

Üye
Ünvan, Adı ve SOYADI

.....

Üye
Ünvan, Adı ve SOYADI

.....

TEŞEKKÜR

Başta tez danışmanım Gürol Tonbul olmak üzere yüksek lisans eğitimim boyunca yanımda olan saygıdeğer hocalarım Ali Düşenkalkar, Uluç Esen ve Vahide Perçin'e; sınıf arkadaşlarıma ve tez sürecinde benden desteğini esirgemeyen Duygu Abeş ve Gül Şener'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Serkan Abeş

ÖZET

SAVAŞ OLGUSUNUN TİYATRO METİNLERİNE YANSIMASI VE BİR MODEL OYUN: JOHNNY ASKERE GİTTİ

Serkan Abeş

İLERİ OYUNCULUK PROGRAMI

Tez Danışmanı: Öğr. Gör. Gürol Tonbul

Mayıs 2019, 54 sayfa

Bu tezde savaş olgusunun tiyatro metinlerine yansıması model oyun çerçevesinde incelenmektedir. Model oyun olarak, Dalton Trumbo'nun aynı isimli romanından Bradley Rand Smith tarafından oyunlaştırılan “Johnny Askere Gitti” metni seçilmiştir. Savaş olgusunun tiyatro metinlerine yansıması incelenirken de romanın basım yılı olan 1939 tarihi baz alınmaktadır. Bu kapsamda 1. Dünya Savaşı, Büyük Buhran ve 2. Dünya Savaşı nedenleri ve sonuçlarıyla incelenmiş; bu dönemlerin metindeki izleri alıntılarla gösterilmiştir. Sonraki bölümde, savaşın yarattığı travma ve yıkımın birey üzerindeki etkileri incelenmektedir. Ardından 1. Dünya Savaşı, öncesi ve sonrasında ortaya çıkmış sanat akımları incelenmiştir. Gerçekçi sanata bir karşı çıkış olan bu akımlardan başlıcaları olan fütürizm, dadaizm, sürrealizm ve dışavurumculuk ele alınmıştır. Model oyunun da üslubu olan dışavurumculuk üzerinde daha ayrıntılı bir şekilde durulmaktadır. Akımın özellikleri anlatılırken diğer dışavurumcu sanat yapılarından da örnekler verilerek; bu örnekler ile model oyun arasındaki benzerlikler ortaya konulmaktadır. Bütün bu araştırmalardan elde edilen bilgilerle, metin analizi ve karakter analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1. Dünya Savaşı, Johnny Askere Gitti, Dışavurumculuk, Savaş, Travma

ABSTRACT

THE REFLECTION OF THE WAR FACT ON THEATRE TEXTS AND A MODEL PLAY: JOHNNY GOT HIS GUN

Serkan Abeş

ADVANCED ACTİNG PROGRAM

Thesis Supervisor: Lecturer Gürol Tonbul

May 2019, 54 pages

In this dissertation, the reflection of the war fact on theatre texts is studied within the scope of the model play. Johnny Got His Gun, which was dramatised by Bradley Rand Smith from the novel with the same name by Dalton Trumbo, is chosen as the model play. While the reflection of the war fact is being examined, the publication year of the novel, 1939, is used as the base. In this context, World War I, Great Depression and World War II are examined with their causes and effects. Also, the traces of those times on the text are indicated through citations. Thereinafter, the effects of trauma and destruction which were caused by war on the individual are studied. Then, the art movements which appeared before, during and after World War I are analyzed. Futurism, dadaism, surrealism and expressionism are dealt with because they are the main ones of those movements which showed up to protest the realistic art. Expressionism is emphasized in more detail because of its being the style of the model play. While the features of the movement are being expressed, other expressionist works of art are exemplified and the resemblances between those examples and the model play are revealed. In the light of this information, character and text analysis are done.

Key Words: World War I, Johnny Got His Gun, Expressionism, War, Trauma

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	1
2. DÖNEM ARAŞTIRMASI.....	3
2.1 BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI.....	3
2.1.1 Birinci Dünya Savaşı'nın Sonuçları.....	4
2.1.2 Birinci Dünya Savaşı'nda ABD.....	6
2.2 BÜYÜK BUHRAN VE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI.....	7
2.3 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI.....	9
2.3.1 İkinci Dünya Savaşı'nın Sonuçları.....	11
3. SAVAŞ OLGUSU, YIKIM ve TRAVMA.....	12
4. SAVAŞ ÖNCESİ VE SONRASI ORTAYA ÇIKAN SANAT AKIMLARI VE TİYATRO SANATINA ETKİSİ.....	15
4.1 FÜTÜRİZM.....	16
4.2 DADAİZM.....	17
4.3 SÜRREALİZM.....	18
4.4 DIŞAVURUMCULUK VE JOHNNY ASKERE GİTTİ.....	20
5. JOHNNY ASKERE GİTTİ.....	26
5.1 METİN ANALİZİ.....	26
5.2 KARAKTER ANALİZİ.....	29
5.3 DALTON TRUMBO.....	31
6. SONUÇ	35
KAYNAKÇA.....	37
EKLER.....	40

1. GİRİŞ

Bu tezde savaş olgusunun model oyun olarak seçilen "Johnny Askere Gitti" metni üzerinden tiyatroya etkisi anlatılacaktır. Konunun genişliğinin farkında olarak bu etkilerin hepsine ayrıntısıyla değinmek yerine tarihsel sürece ve model oyun üzerindeki etkilerine odaklanılacaktır. Dalton Trumbo tarafından 1938'de yazılan roman "Johnny Got His Gun", 1982 yılında Bradley Rand Smith tarafından aynı isimle oyunlaştırılmıştır. Oyunun metni, romanın üslubunu takip ettiğinden, oyunda dönemsel ya da üslupsal bir değişiklik yapmadığından ötürü tarihsel süreç ve yazarın etkilendiği düşünülen sanat akımları irdelenirken romanın çıkış tarihi olan 1939 baz alınmıştır. Roman ve oyunun çelişmiyor olması ve romanın kapsamının genişliği dolayısıyla oyun metnini de daha iyi anlamamızı sağlayacağından ötürü bu tez kapsamının içine roman da dahil edilmiştir. Tezde kullanılan alıntılar çoğunlukla roman ve oyundaki ortak cümlelerden alınmıştır. Fakat iki farklı çevirmen tarafından Türkçe'ye kazandırılmaları dolayısıyla farklılıklar oluşabileceğinden; alıntılar oyunun da ana kaynağı olan romandan yapılmıştır. Aynı bölümün oyundaki yeri de referans gösterme tekniğine uygun olarak, roman referansının yanında "(Trumbo 2016)" şeklinde gösterilmiştir.

20. yüzyıl kültürel, siyasal, bilimsel gelişmelerin hızla yaşandığı bir dönem olmuştur. Bunun yanı sıra iki büyük dünya savaşına, sonrasında da soğuk savaşa ve soğuk savaşın bir sonucu olarak da Vietnam Savaşı'na, Kore Savaşı'na ve Ortadoğu'daki bir dizi savaşa tanıklık etmiştir. Savaşın tanıklığında geçen bu yüzyılda; devletlerin insanları savaşa sokmak için kullandığı demokrasi, şeref gibi argümanlar ölüm gerçeği karşısında anlamını yitirmiştir. Bu durum sanatçıları da dünyayı yeniden yorumlamaya ve farklı bir dünya görüşü arayışına iterek, sanatlarında farklı üsluplara yönelmelerine neden olmuştur. 1. Dünya Savaşı, öncesi ve sonrasında dadaizm, fütürizm, sürrealizm ve dışavurumculuk gibi sanat akımları ortaya çıkmıştır. Bu akımlar daha sonra ortaya çıkacak olan absürd tiyatro gibi akımların da öncülü konumundadır. Savaş olgusunun etkisi görülen bu akımlarda ortak nokta olarak dünyanın yeniden yorumlanması gerekliliği, görülen şeyle gerçekliğin çelişkisi ve insanoğlunun çaresizliği, içine düştüğü kaos ortak nokta olarak gösterilebilir. Bu sanat akımlarına genel hatlarıyla değinilmiştir.

Fakat metnin de üslupsal tercihi olan dışavurumculuk üzerinde daha ayrıntılı bir şekilde durulmuştur.

Tezde, öncelikle metnin yazıldığı döneme dair genel bir bilgi vermesi amacıyla romanın da konusu olan 1.Dünya Savaşı ve ABD (Amerika Birleşik Devletleri)'nin savaşa katılımı kısaca nedenleriyle anlatılacak, sonrasında da 2. Dünya Savaşı'na doğru giden dönemde bu savaşın en önemli nedenlerinden biri olan Büyük Buhran'a ve 2. Dünya Savaşı'na olan etkisine değinilecektir. 2. Dünya Savaşı'nın diğer nedenleri sonuçları genel olarak anlatılacaktır. Bu bölümdeki konular anlatılırken dönemin metin üzerindeki etkisini göstermek açısından gerekli görüldüğü yerde romandan ve/veya oyundan alıntılar yapılacaktır.

Dönem bilgisi verildikten sonra savaş olgusuna değinilecek, savaşın yarattığı travmanın ve yıkımın bireyin psikolojisi üzerindeki etkileri anlatılacaktır. Bu bölümün takibinde de savaş öncesi ve sonrası ortaya çıkan sanat akımları ve tiyatroya etkileri üzerine kısaca bilgi verilmiştir. Oyunun ve romanın temel üslubunu oluşturan dışavurumculuk üzerine bilgi verilirken bu üslubun metindeki etkisi üzerine örnekler ile dışavurumcu sanatçıların bazı eserleri üzerinden model oyuna ve ana karakter Joe Bonham'a yaklaşılabilecektir. Ardından verilen bütün bu bilgiler ışığında metnin genel bir analizi yapılacak ve karakter analizine geçilecektir. Karakter analizinde Joe Bonham savaş öncesi ve sonrasındaki farklılıklarıyla geçirdiği değişimlerle irdelenecek ve sonuç bölümüne geçilecektir.

2. DÖNEM ARAŞTIRMASI

1938 yılında Dalton Trumbo'nun yazdığı "Johnny Got His Gun", 1939'da baskıya verilmiş ve aynı yılın 3 Eylül'ünde basılmıştır. Bu tarih 2. Dünya Savaşı'nın başlamasından iki gün sonrasına, Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'ndan da on gün sonrasına denk gelmektedir. Kitabın bu ilginç tarihsel sürecini anlamak için yapılacak dönem araştırması, Dalton Trumbo'nun kitabı yazdığı tarihe kadar tanıklık ettiği tarihsel olaylar üzerine yoğunlaşmaktadır. 1. Dünya Savaşı, savaşa ABD'nin katılması, Büyük Buhran dönemi ile 2. Dünya Savaşına doğru giden sürece ve bu savaşın nedenlerine odaklanılarak; bu olayların kitaptaki izlerinden örnekler verilecektir.

2.1 BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

1870 yılında Fransa İmparatoru 3. Napoléon (Charles Louis Napoléon Bonaparte) Prusya'ya (Kuzey Almanya Eski Devleti) savaş ilan etti. Prusya, o yıllarda 39 eyaletten oluşmaktaydı. Fransız tehlikesine karşı birleşen ve Fransızları yenen Prusya savaşın sonunda eyaletlerin birleşmesiyle Alman İmparatorluğu'nu (2. reich) ilan etti. Ayrıca, maden kaynakları açısından oldukça zengin olan Alsace-Lorraine bölgesi Almanya'nın eline geçti. O dönemin sanayisi için oldukça önemli olan bu madenler siyasi birliğini sağlayan Almanya'nın ekonomik olarak da gelişmesine katkıda bulundu. Ekonomik olarak büyümesine rağmen Almanya, dönemin siyasi ve ekonomik politikası olan deniz aşırı emperyalizm konusunda Fransa ve İngiltere'nin gerisindeydi. Bu durum gelişmesini sürdürmek isteyen Almanya ile deniz aşırı sömürgelere sahip diğer ülkeleri rakip yapıyordu. Büyümesini sürdürmek isteyen Almanya 1900'lere gelindiğinde Afrika'da Togo, Kamerun, Namibya ve Tanzanya bölgelerini; Pasifik'te Yeni Gine, Samoa, Mikronezya bölgelerini, Çin'de ise Tsingtao'yu sömürgesi haline getirmişti. Bu durum Almanya'yı, İngiltere ve Fransa'nın sömürgeleri için tehdit unsuru yapmıştı. Dönemin politikası olan deniz aşırı emperyalizm büyük devletleri birbirine tehdit oluşturacak hale getirmişti ve siyasi gerilim hızla yükselmekteydi.

Balkan'larda da durumlar karışık. Osmanlı'nın güç kaybederek bölgeden çekilmesiyle, bölgede hak iddia eden ve güç kazanmak isteyen iki büyük devlet Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu karşı karşıya gelmişti. Savaş öncesi Avrupa'da yükselen bu politik gerilimler, ülkelerin genişleme ve güç kazanma politikaları 28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan Arşidükü Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da bir Sırp tarafından öldürülmesi ile savaşın başlamasına neden olmuştur. 28 Temmuz 1914'te Almanya'nın desteğini alan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Sırbistan'a savaş ilan etmiş ve 1. Dünya Savaşı başlamıştır. 30 Temmuz günü Rusya genel seferberlik ilan etmiş ve Almanya, Rusya'dan seferberliği durdurmasını talep etmesinin ardından Rusya'ya 1 Ağustos 1914'te savaş ilan etmiştir. 2 Ağustos 1914'te Almanya'nın Lüksemburg'u işgale başlamasının ardından İngiliz Donanması seferberlik durumuna geçmiştir. 3 Ağustos günü Almanya, Belçika'yı işgale başlamış ve Fransa'ya savaş ilan etmiştir. 4 Ağustos günü İngiltere, Almanya'ya savaş ilan etmiştir. 29 Ekim 1914'te Osmanlı Devleti de Almanya safında savaşa katılmıştır. (Hart 2014)

Savaşın ilerleyen zamanlarında diğer devletlerin katılmasıyla taraflar şu şekle gelmiştir. İtilaf Devletleri; Fransa, Britanya İmparatorluğu, Rus İmparatorluğu, İtalya, ABD, Romanya, Japonya, Sırbistan, Belçika, Yunanistan, Portekiz, Karadağ devletlerinden oluşmaktadır. İttifak Devletleri ise; Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'dır.

2.1.1 Birinci Dünya Savaşı'nın Sonuçları

Savaş, 1918 Kasım'ında ittifak devletlerinin yenilgisiyle sona ermiştir. Savaş sonucunda milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir.

1. Dünya Savaşı, ilk gerçek global savaşı. Savaş, sadece Avrupa'yı değil bütün dünyayı etkilemiştir. Emperyalist devletlerin sömürgelerinden getirdiği askerlerle beraber bütün dünyanın savaştığı global ölçekli bir savaş haline gelmiştir. İngiltere, sadece Hindistan'dan 1 milyon 700 bin civarında asker getirdi. Fransa, Afrika'daki sömürgelerinden 600 bine yakın Afrikalıyı asker olarak kullandı. Bu insanlar neden orada

olduklarından bile habersizlerdi. Kendi devleti savaşın içinde olsun ya da olmasın savaşa katılan, niye savaştığını bile bilmeyen milyonlarca insan bu savaşta hayatını kaybetmişti.

Joe Bonham, bir et parçası gibi yatacaksın burada hayatının sonuna kadar, diye düşündü. Hem de ne için? Birinin çıkıp omzuna dokunup, haydi aslanım savaşa gidiyoruz, demesi yüzünden. Sen de gittin. Ama niye?... Evet ya da hayır deme hakkın yoktur. Hatta bir düşüneyim bile diyemezsin. (Trumbo 2009, ss. 97-98) (Trumbo 2016, s. 28)

1. Dünya Savaşı özellikle Batı Cephesi düşünüldüğünde siper savaşı taktiğinin zirve noktası olmuştur. Siper savaşı durağan bir savaş taktiğidir. Silah teknolojisinin ilerlemesiyle birlikte dikenli tellerle çevrilen siperlere yerleştirilen makineli tüfek ve toplarla beraber ölüm sayısı oldukça artmıştı. Hareket kabiliyetini arttıracak gelişmelerin, silah gelişiminin gerisinde kalması nedeniyle de siperlere sadece piyadelerle hücum edilebilmekteydi. Bu da ölüm sayısının ciddi oranda artmasına neden olmuştur.(Hart 2014) Silah teknolojilerinin gelişimiyle seçilen bu siper savaşı taktiği insan bedeninin kırılganlığını bir kez daha ortaya çıkarmıştı. İngiltere'nin cepheye tarihte ilk kez tank sürmesiyle beraber insanlık kendi yaptığı makineler tarafından çiğnenen basit canlılar olduğu gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kaldı. Siper savaşı askerleri psikolojik olarak da çökertmişti. Arkadaşlarının ölümüne tanıklık eden, çaresizce beklemekten başka elinden bir şey gelmeyen askerlerden hayatta kalanların birçoğu evine psikolojik olarak çökmüş halde dönmüştü.

İçlerinden bebekler gibi ağlayarak öldüler hepsi de. Uğruna öldükleri, uğruna savaştıkları şeyi unuttular. İnsanın anlayabileceği şeyleri düşündüler. Bir arkadaş yüzünün hasretiyle öldüler. Bir ana, bir baba, bir kadın ve bir çocuk sesini duymak için inleyerek öldüler. Doğdukları yeri son bir kere daha görmek, son bir kere daha görebilmek için yürekleri acıyarak öldüler. Yaşamak için derin iç çekişlerle, sızlanarak öldüler. Neyin önemli olduğunu biliyorlardı. Hayatın her şey demek olduğunu biliyorlardı. Hıçkırıklar içinde haykırarak öldüler bunun için. Ölüm anlarında kafalarından geçen tek cümle; “yaşamak istiyorum, yaşamak istiyorum, yaşamak istiyorum” olmuştu. (Trumbo 2009, ss. 104-105) (Trumbo 2016, ss. 28-29)

2.1.2 Birinci Dünya Savaşı'nda ABD

Savaşın başlangıcında ABD tarafsızlığını ilan etmişti. ABD savaşa girene kadar İtilaf Devletleri'ne mühimmat sağlayan taraf durumundaydı. Bu sayede ABD 1917'de savaşa girdiğinde dünyanın en zengin devletlerinden biri haline gelmişti. Savaş bitiminde de diğer devletlere borç veren bir süper güç durumuna yükselmiştir.

ABD'nin savaşa katılması her ne kadar 1917 yılında olsa da Almanya ile arasındaki gerginlik 1915 yılına dayanmaktadır. Almanya, denizdeki üstünlüğünü arttırmak, İngiltere'nin sömürgelerinden ve ABD'den yardım almasını engellemek amacıyla Sınırsız Denizaltı Savaşı taktiğine geçmeye karar vermişti. Buna paralel olarak 18 Şubat 1915'te Britanya Adaları'nın etrafını savaş alanı olarak ilan etmiş ve düşman ya da tarafsız olması fark etmeksizin bütün gemilerin görüldüğünde batırılacağını bildirmiştir. Almanya, 7 Mayıs 1915'te büyük İngiliz transatlantiki (yolcu gemisi) "Lusitania"yı batırmıştır. İçinde ABD'li insanların olduğu bu olayda 1100 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu olay ABD kamuoyunda büyük yankı uyandırmış ve ABD'nin daha sonra savaşa girmesinin zeminini hazırlamıştır.

Almanya, Mayıs 1916'da vazgeçtiği Sınırsız Denizaltı Savaşı'na 1917 yılında geri dönmüştür. Amerikan gemilerini batırılması ve Almanya'nın Meksika'yı, Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı kışkırtma çabasıyla beraber ABD 6 Nisan 1917'de savaşa girdi. "Lusitania" olayından hemen sonra savaşa girilmemesi ve 2 yıllık bir bekleyiş; savaşa müdahale etmek amacıyla Amerikan kamuoyunu bir bütün olarak birleştirmek açısından bir vasıta olmuştu. (Hart 2014, ss 381-382) Romadaki ve oyundaki askere yolcu etme sahnesinde de bunun izlerini görmekteyiz (Trumbo 2009, s.32) (Trumbo 2016, s.2):

O sabah kalkması gereken dört tren vardı. İstasyon hınca hınç insan doluydu. Bütün istasyon, vagonlar ve hatta lokomotifler bile renkli kağıtlarla, bayraklarla bezenmişti. Çocuklar ve kadınlar ellerine aldıkları küçük bayrakları manasızca ve şaşkınlık içinde sallıyorlardı. Üç bando ayrı ayrı marş çalıyordu. Subaylar erleri sıraya dizme işine yoğunlaşmışlar; marş sesleri etrafi doldurmuş, belediye başkanının söylevine karışıyor; insanlar gözyaşlarının arasında birbirlerini kalabalıkta kaybediyorlar, gülüyorlar, ağlıyorlar; su gibi akan içkinin gölgesinde sarhoş oluyorlardı.

ABD savaşa girdiğinde insan gücü ve maddi olarak son derece güçlü hale gelmişti. Bu da savaşın batı cephesindeki gidişatını değiştirmiştir.

2.2 BÜYÜK BUHRAN VE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

1. Dünya Savaşı sonrası Amerika dünyanın en güçlü devletlerinden biri haline gelmişti. Dünyanın en çok kredi veren ülkesi olmuştu. İngiltere ve Almanya gibi devletler ABD'ye borçluydu. 1920'ler ABD için bolluk ve bereket yıllarıydı. Üretim ve istihdam oranları yüksekti. Sanayi toplumu doğuyordu. Yeni teknolojik gelişmelerle beraber tüketim kültürü gelişmeye başlamıştı. Şehirlere elektrik bağlanmıştı. Radyo, uçak gibi yeni gelişmeler insan hayatına dahil olmuştu. Eskiden lüks olarak kabul edilen her şey yavaş yavaş hayatın parçası olmaya başlamıştı. İnsanlar lüks tüketim kalemlerine yoğun bir talep gösteriyordu. İnsanları bu tüketime teşvik etmek için bankalar tüketici kredileri veriyorlardı. İnsanlar biriktirerek sahip olamayacakları eşyalara bu sayede sahip olabiliyorlardı.

1920'ler ABD kapitalizmi için parlak yıllardı. Bu ortamda insanlar en az zahmetle en büyük serveti kazanmanın peşindeydi. 1. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında devlet "Özgürlük Tahvili" adıyla tahvil satışına başlamıştı. Böylelikle devlet halktan borç alıyordu. Halkta bu borcun faizi üzerinden gelir elde ediyordu. Tahviller devlet güvencesi altındaydı ve bu sayede birçok Amerikalı ilk kez yatırımcı oluyordu. İnsanlar gazetelerden tahvilin değerini takip edebiliyor ve 6 ayda bir faiz ödemesi alıyorlardı. Tahvili istedikleri zaman satabiliyorlardı. Bu durum insanlarda bir yatırım kültürü yaratmıştı.

Yatırım kültürünün farkına varan National City Bank başkanı Charles Mitchell, New York borsasında adı geçen şirketlerin hisse senetlerini satmayı düşündü. Fikir ülke genelinde büyük bir ilgi gördü. Bu yeni ve karlı pazar Amerikan halkının ilgisini çekmişti. Ülke genelinde aracı şirketler kuruldu. Bu sayede ekonomi bilgisi olmayan ama parası olan insanlar bu aracı kurumlar aracılığı ile borsada oynayabileceklerdi. Kolay yoldan para kazanmak isteyen herkes bu yeni pazara ilgi gösterdi. Her hisse senedi için spekülasyon yapılıyordu. Bu spekülasyonlar insanları spekülasyon yapılan şirketin

hisselerini almaya yönlendiriyor. Hisse fiyatları artıyordu. 1920'lerin ortalarında 3 milyon ABD'li borsadaydı. Her yerde borsadan çok para kazanıldığına dair hikayeler dolaşıyordu. Bankalardan borç almak kolaydı ve bunu sınırlayan bir yasa yoktu. Tüketim kültüründeki şimdi al sonra öde durumu borsaya da yansımıştı. İnsanlar aracılara hisse senedinin değerinin yüzde 10'unu ödüyor geriye kalan yüzde 90'ı için aracıya borçlanıyordu. Her gün artan bu ilgi ve bu kolay para akışı sayesinde borsa yükseliyordu. Her gün bir başka spekülasyon ortaya çıkıyor ve hisse senetlerinin değerini arttırıyordu. Kolay yoldan para getireceğine inanılan her konuda bir spekülasyon ortaya çıkıyordu. Florida Gayrimenkul Spekülasyonu bunun bir örneği olarak gösterilebilir. Borsada olduğu gibi insanlar Florida'nın değerlendirileceği inancıyla Florida'dan çok sayıda gayrimenkul satın almışlar ancak Florida tahmin ettikleri gibi bir tatil cennetine dönüşmemiştir. Fiyatlar düşmüştür ve 1928'de gerçekleşen fırtınayla beraber binlerce ev zarar görmüştür. İnsanlar aldıkları yerleri değerinin çok daha aşağısına bile satamamışlardır. (Galbraith 2013, ss. 17-20)

Evet, bütün bunlara sahiptiler ama babası yine de başarısız bir adamdı. Para kazanamazdı babası. Bazen annesiyle birlikte geceleri oturup fısıldaşıp dururlardı bu konuda. Bilmem kim California'ya gidip de emlak işinden şu kadar para kazanmış. Falan fişman şuraya gitmiş de bir kunduracı mağazasında çalışa çalışa sonunda satış müdürü olup köşeyi dönmüş. California'ya gitmiş herkes bir şekilde başarılı olmuş ve sonunda da zengin olmuştu. Ama Shale City'deki babası başarısızdı. (Trumbo 2009, s. 94)

Daha sonra "Kara Perşembe" olarak anılacak olan 24 Ekim 1929 günü bu borsa balonu patlamış ve büyük dünyayı etkileyecek olan kriz gerçekleşmiştir. Borsada büyük bir düşüş yaşanmış, insanlar panikle hisselerini satmaya çalışmıştır. Borsadaki paranın büyük çoğunluğunun borç olarak alınmış paralar olması bu krizi daha da büyütüştür. İnsanların bankadaki paralarını koruyacak herhangi bir güvencenin de bulunmadığı bu yıllarda insanların parası bankalarla beraber batmıştır. Değer kaybeden hisseler, borç içindeki bankalar, sarsılan güven ABD'deki fabrikaların kapanmasına, insanların işsiz kalmasına neden oldu. Dünyanın en çok kredi veren ülkesi ve en büyük üreticilerinden biri olan ABD'deki bu kriz bütün dünyayı etkiledi. 10 yıl sürecek ve 2. Dünya savaşına neden olacak Büyük Buhran dönemi başladı.

Büyük Buhran yıllarında dünyadaki üretim %42 oranında düştü. 50 milyon kişi işsiz kaldı. İnsanlar açlık tehlikesiyle karşı karşıya kaldılar. Bu durum insanları kapitalizme karşı şüpheyile yaklaştırmaya ve çareyi farklı ideolojilerde aramaya yönlendirdi. Özellikle, Amerikan Tiyatrosu'nda Tennessee Williams ve Arthur Miller oyunlarına yansıyan bu olgu her alanda kendini göstermeye başladı.

Büyük Buhran, Avrupa'da faşist partilerin güç kazanmasına ve iktidara gelmesine zemin hazırladı. Almanya'da Hitler iktidara geldi. Hitler'in "Lebensraum" kavramını ortaya atarak Avrupa'da Çekoslovakya ve Avusturya'yı işgal etti. 1. Dünya Savaşı'nda kazanan tarafta olmalarına rağmen hak ettiklerini alamadıklarını düşünen İtalya'da Mussolini iktidardaydı. İtalya da Habeşistan ve Arnavutluk'u işgal etti. Japonya'nın da Çin'i işgal etmesiyle dünya yeni bir savaşa doğru ilerlemeye başladı. Bu saldırgan politikalar silah sanayisini canlandırdı. Tüm dünyada durma noktasına gelen ticaret yeniden hız kazandı. Dünya çapındaki bu büyük kriz dönemi silahlanmanın artışıyla beraber ticaretin hızlanmasıyla etkisini yavaş yavaş kaybetti ve yerini 2. Dünya Savaşı'na bıraktı. Hitler'in SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) ile anlaşarak Polonya'yı işgaliyle beraber İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan etti ve 2. Dünya Savaşı başladı.

2.3 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Hitler iktidara geldikten sonra Almanya'nın 1. Dünya Savaşı'ndan sonra imzaladığı ve Almanya'yı güçsüz durumda bırakan Versailles antlaşmasının şartlarını ihlal etmeye başladı. Asker yerleştirmemesi gereken bölgelere asker yerleştirdi. "Lebensraum" kavramını ortaya atarak Avusturya ve Çekoslovakya'yı topraklarına kattı. Avrupa'nın büyük devletleri İngiltere ve Fransa bu duruma gerekli tepkiyi göstermekte gecikti. Güçlenen bir Almanya'nın, kendileri için tehdit olarak gördükleri SSCB'yi sıkıntıya sokacağını düşünüyorlardı. Almanya'yı kendileri için bir tehdit olarak görmüyorlardı. Stalin'in Almanya tehdidine karşı görüşme taleplerini reddettiler. Ancak Hitler'in Polonya'dan da toprak talebinde bulunması, Almanya'nın gözünü batıya çevirebileceği tehlikesini doğuruyordu. İngiltere ve Fransa, Polonya'nın bağımsızlık garantörü oldular. Sovyetler Birliği ve Almanya arasında imzalanan saldırmazlık paktı sonrasında Almanya

ve Sovyetler Birliği Polonya'yı işgal ettiler. Bunun sonucunda İngiltere ve Fransa, Almanya'ya savaş ilan etti. 1 Eylöl 1939'da 2. Dünya Savaşı başladı.

Japonya ve İtalya 1. Dünya Savaşı'nda galip taraftalardı. Ancak iki devlet de kendilerini savaş sonrası haksızlığa uğramış hissediyorlardı. 1. Dünya Savaşı sonra İtalya'nın içine düştüğu ekonomik sıkıntılar Mussolini'nin 1922'de iktidara gelmesiyle sonuçlandı. İtalya, Faşist Parti'nin iktidara gelmesiyle saldırgan bir politika izlemeye başladı. Almanya'nın Fransa'yı işgalinden sonra savaş ganimetlerinden faydalanmak üzere Güney Fransa'yı işgal ederek savaşa girdi. Japonya, Avrupa ve Amerika kıtası dışındaki sanayileşmiş tek devlet olmasına rağmen ekonomisi dışa bağımlı haldeydi. Barış zamanı petrolün yüzde 88'ini ithal ediyordu. Büyük Buhran'ın yarattığu ekonomik sıkıntılar Japonya'da ekonominin düzelmesi için tek yolun büyüme olduğu düşüncesini ortaya çıkardı. Japonya, Çin'i işgal etti. Fransa'nın zayıflamasıyla Hindinin'i ele geçirdi. Bu durum İngiltere ve ABD'nin bölgedeki gücünü tehdit ediyordu. İngiltere ve ABD, Japonya'ya Hindinin'den çıkana kadar ambargo uygulama kararı aldılar. Müzakereler sürerken ABD Japonya'nın Çin'den çıkmaması halinde ambargoya devam edeceğini öne sürdü. O sırada başlamış olan Alman-Rus Savaşı, Sovyetler Birliği'ni baskı altında tutmuş ve bölgede Japonya'nın rahatlamasını sağlamıştı. Bu durum "Büyük Doğu Asya Ortak Refah Alanı" adını verdikleri sistemin gerçekteşebileceğine ve bunu kabul ettirebileceklerine olan inançlarını güçlendirdi. ABD'nin ambargoya devam kararıyla beraber 7 Aralık 1941'de düzenledikleri Pearl Harbor baskınıyla savaşa girdiler. Bunun sonucunda ABD'de müttefikler tarafından savaşa dahil oldu. (Hart 2015)

Almanya ve İtalya'nın aralarında imzaladıkları Çelik Pakt antlaşması, 1940 yılında Japonya'nın katılımıyla üçlü pakt olarak imzalandı. Bu antlaşmayla 2. Dünya Savaşı'nın Mihver Devletler tarafı ortaya çıkmış oldu. Almanya'nın SSCB'ye saldırmasıyla da SSCB müttefikler tarafında savaşa katıldı. Müttefik Devletler ise başlıca ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB idi.

2.3.1 İkinci Dünya Savaşı'nın Sonuçları

Savaş, Mihver Devletleri'nin yenilgisiyle sonuçlandı. Tüm dünyada 70 milyona yakın insan hayatını kaybetti. ABD, Japonya'ya karşı tarihteki ilk atom bombasını kullandı. 2. Dünya Savaşı insanlığın o zamana kadar gördüğü en büyük vahşetlere tanıklık etti. 1. Dünya Savaşı'nın bütün savaşları bitirecek son savaş olduğu iddiası devletlerin çekişmeleri altında ezildi. 2. Dünya Savaşı bitimiyle yerini "Soğuk Savaş" dönemine bıraktı. Soğuk Savaş, dünyayı SSCB ve ABD olmak üzere iki kutup haline getirdi. İki taraf da hızla silahlanmaya başladı. Bu iki devlet birbirleriyle savaşmasa da egemenlik alanlarının çekişmesi sonucu dünyanın çeşitli yerlerinde çıkan savaşlarla birbirlerine dış geçirmeye çalıştılar. Kore Savaşı, Vietnam Savaşı, Lübnan İç Savaşı gibi savaşlar bu iki büyük devletin desteklediği taraflar arasında gerçekleşti.

3. SAVAŞ OLGUSU, YIKIM ve TRAVMA

Carl Von Clausewitz (2018 s. 29), "Savaş Üzerine" isimli kitabında savaşı şöyle tanımlıyor: "Savaş, düşmanı irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemidir". Bu tanım üzerinden bakıldığında zaman, hem bütün savaşların nedenlerine dair bir fikir elde edilebilir hem de savaşın yaratacağı değişimin kaçınılmazlığı ortaya konulabilir. İradesini kabul ettiren taraf olsun ya da olmasın kitlesel bir şiddet eyleminin iki tarafı da etkileyeceği kesindir. Bu etkinin büyüklüğü 1. Dünya Savaşı ya da 2. Dünya Savaşı gibi global ölçekli savaşlarla daha da artmış ve hatta geri dönülmez değişimler meydana getirmiştir. Tezin dönem araştırması bölümünde de değinilen savaş sonuçlarında bunu görmek mümkündür. 1. Dünya Savaşı "bütün diğer savaşları bitirecek savaş" olarak insanlara pazarlanmış ancak bu savaşın sonuçları, dünyayı "Büyük Buhran" dönemine sürüklemiştir. Yine bu savaşın sonuçları, dünyayı 2. Dünya Savaşı'na götüren başlıca nedenleri oluşturmuştur. 2. Dünya Savaşı da müttefikler tarafından kendi halklarına özgürlük ve demokrasi mücadelesi olarak; mihver devletler tarafından da hak ettiklerimizi alacağız şeklinde pazarlanmış ve sonuçları dünyayı Soğuk Savaş dönemine taşımıştır. Bu siyasal ve ekonomik sonuçların toplumda ve bireyde izler bırakacağı muhakkaktır.

Travmatik olaylar olağandışıdır; nadir olduklarından değil, tersine insanın hayata olağan adaptasyonlarını altüst ettiği için. Sıradan talihsizliklerin tersine, travmatik olaylar genel olarak hayata ya da beden bütünlüğüne yönelik tehditlerle ya da şiddet ve ölümle yakinen kişisel bir karşılaşmayı gerektirir. Psikolojik travmanın ortak paydası yoğun korku, çaresizlik, kontrol kaybı ve yok olma tehdidi hissetmektir. (Hesse 2015, ss. 43-44)

1. Dünya Savaşı'nda devletler insanları savaşa ikna etmek için vatanseverlik, onur, özgürlük, adalet demokrasi gibi kavramları kullanmıştır. Örneğin dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Raymond Poincare savaşın başlangıcında halkına şunları söylemiştir: "Fransa kainatın önünde bir kez daha özgürlük, adalet ve mantığın simgesi olarak ayakta kalacaktır". Savaş uzadıkça bu kavramlar anlamını yitirmiş ve sorgulanmaya başlanmıştır. 1. Dünya Savaşı devam ederken bile bunun izleri görülebilmektedir. Bir İngiliz askeri olan Siegfried Sassoon 1917'de yayınladığı Soldier's Declaration (Askerin Bildirisi) adlı bildirisinde şunu söylemiştir: "Ben bir askerim, askerlerin adına

konuştuğuma da eminim. İnaniyorum ki özgürlük ve savunma savaşı olarak girdiğim bu savaş, artık bir istila ve saldırı savaşdır”

Siper savaşı taktiğiyle beraber askerlerin psikolojisi iyice bozulmuştu. Askerler siperlerde ölümü bekliyorlardı. Evlerinden bandolarla, kahramanlık ve vatanseverlik nidalarıyla yollanan askerler, siperlerde silah arkadaşlarının ölümüne tanıklık ediyor ve siperlerde çaresizce ölümü bekliyorlardı. Bu travma askerlerin davranışlarını etkiliyordu. Savaşta hayatta kalanlar bu travmayla beraber evlerine dönmüşlerdi. Savaşın yarattığı travmanın gerçekliği 1. Dünya Savaşı ile beraber toplumda da kendini göstermeye başlamıştı.

Savaş yıkımının pek çok zayıtından biri de, kavgada erkekçe onur ve şan yarılsamayıydı. Siper savaşının dehşetine fasılasız maruz kalma koşulları altında, şaşırtıcı sayıda insan ruhen sarsılmaya başladı. Mahsur kalmış, çaresizlik, sürekli yok olma tehdidi altında, kurtulma ümidi olmaksızın silah arkadaşlarının ölmesine ve yaralanmasına tanık olmaya zorlanan pek çok asker, histerik kadınlar gibi davranmaya başladı. Kontrolsüz bir şekilde feryat ediyor ve gözyaşı döküyorlardı. Donup kalıyor, hareket edemiyorlardı. Konuşmuyor ve hiçbir tepki vermiyorlardı. Hafızalarını ve hissetme yeteneklerini kaybetmişlerdi. (Herman 2015, s. 25)

Böylesi güçlü travmaların yaşandığı bir savaş insanları bildikleri şeyleri sorgulamaya itmişti. Savaşın yarattığı yıkım insanların bedenlerinde olduğu kadar psikolojilerinde de görülüyordu. İnanç sistemleri yok olmuş, bağ kurma yeteneklerini kaybetmişlerdi. Savaşa tanıklık edenler topluma yeniden entegre olamıyorlardı. Yaşanılan travma, kişilerin travma öncesi sahip oldukları kişiliklerine de zarar vermişti. Sağlıklı bir bireyin yaşadığı aidiyet hissi yerini güvensizliğe bırakmıştı.

Psikolojik travma bir güçsüzlük acısıdır. Travma anında kurban altüst edici bir kuvvet tarafından çaresiz hale getirilir. Kuvvet doğanın olduğu anda, afetten söz ederiz. Kuvvet başka bir insanın olduğu andaysa, vahşetten söz ederiz. Travmatik olaylar insanlara kontrol, bağ kurma ve anlam duygusu veren olağan davranış sistemlerini altüst eder. (Herman 2015, s. 43)

İnsanların şimdiye kadar bildikleri ve inandıkları dünya yok olmuştu. İnançlar ve idealler zedenlenmişti. Savaş, birey ve toplum arasındaki bağları koparmış ve var olan dünyaya olan inancı her anlamda zedelemişti. “Travmatize insanlar, kendiliğin temel yapıları hasar gördüğü için acı çekerler. Kendilerine, başka insanlara ve Tanrı’ya olan güvenlerini kaybederler”(Herman 2015, s. 74). Evlerinden bir kahraman olarak yollanan insanlar, evlerine savaşın vahşetini yaşamış, arkadaşlarının ölümüne tanıklık etmiş, silah

arkadaşları yanlarında ölürken çaresizce izlemek zorunda kalmış insanlar olarak dönüyorlardı. Travma ve yıkım, birey ve toplum arasındaki güven duygularını yıkıma uğratmıştı. Böyle bir dünya sanatçıları da yeni aramalar yapmaya gördükleri dünyayı sorgulamaya itmişti ve 1. Dünya Savaşının bitimiyle beraber sanatçılar toplumdaki bu kırılmayı sanatlarına aktarmaya başlamışlardı. Bu da sanatçıları yeni üsluplar geliştirmeye yönlendirmişti. Savaş olgusu bu dönemde ortaya çıkan sanat akımları için tetikleyici unsurlardan biriydi.

4. SAVAŞ ÖNCESİ VE SONRASI ORTAYA ÇIKAN SANAT AKIMLARI VE TİYATRO SANATINA ETKİSİ

Sanat yapıtını sanat yapıtı, doğa yapıtını da doğa yapıtı yapan nedir, biliyor musunuz? Aralarındaki fark nereden gelir? Aslına bakarsanız, nergis çiçeği bir sanat yapıtı kadar güzeldir; aralarındaki fark güzellik olamaz. Nedir ikisini ayıran, bilir misiniz? Sanat yapıtı her zaman tektir. (Wilde 2012, s. 13)

De Profundis'in önsözünde Oscar Wilde'ın kendisine söylediği bu sözlere yer veriyor Andre Gide. Sanatçıların peşinde olduğu bu biriciklik ve teklik arayışı dönemin sanat akımlarında kendini göstermiştir. Fotoğraf ve sinema gibi teknolojinin getirdiği yeni alanların ortaya çıkmasıyla beraber sanatçılar yeni arayışlara girmişlerdir. Teknolojinin ilerlemesiyle sanat yapıtları yeniden üretilebilir hale gelmişlerdi. Walter Benjamin bu durumun sanat yapıtlarındaki biricikliği ortadan kaldırdığını ve onların tarihsel süreçteki etkisini azalttığını söylemiştir. “En etkin düzeydeki yeniden-üretimde dahi eksik bir şey vardır: sanat yapıtının şimdiliği – belirli bir mekandaki özgün mevcudiyeti” (Benjamin 2015, s. 13). Teknolojideki gelişmelerle beraber sanat yapıtları daha çok insan için ulaşılabilir hale gelmiştir. Fakat bu durum Walter Benjamin'e göre sanat yapıtlarının aurasını yani kendine özgü atmosferini ortadan kaldırmakta ve onun benzersizliğini yok etmektedir. Benjamin (2015, s. 18) aura kavramını da şöyle açıklamıştır:

O halde aura nedir? Zaman ve mekanın alışılmadık dokusudur: bir uzaklığın eşsiz biçimde ortaya çıkışıdır, ne kadar yakın olduğu fark etmez. Ufuktaki bir dağ sırasını ya da seyircisinin üzerine gölgesi düşen ağaç dalını gözümüzle takip ederek o dağların ve ağaç dalının aura'sını soluruz.

Teknolojideki bu gelişim sanatçıları yeni denemeler yapmaya itmişti. Sanatçılar, doğanın ve hayatın yeniden taklit edilerek üretildiği bir sanat anlayışı yerine, herkes tarafından görünen gerçekliğin ötesine geçerek; kendi dünyalarını sanatlarına yerleştirmeye başlamışlardı. Bu yeni arayışları tetikleyen bir diğer unsur da 1. Dünya Savaşı öncesi yükselen vatanseverlik, ulusal güç, onur kavramlarıyla beraber yerleşmiş olan iyimser atmosferin; savaş sonrası yerini karamsarlığa, korkuya ve düş kırıklığına bırakmasıydı. Bu algı değişimi de sanatçıları görüneni ve kendilerine sunulan dünyayı sorgulamaya itmişti. İki savaş arası dönemde etkisini gösteren bütün sanat akımlarında savaşın bu etkisi görülebilir. Savaşla beraber gelen yıkım ve travma, bireylerin dünyayı algılayışını

kökten değiştirmişti. Savaş öncesi övölen bütün kavramlar sorgulanır hale gelmişti. Bu algı değişimiyle karşılaşan, yüz yüze gelen ya da bunu yaşayan sanatçılar bu dünyayı olduğu gibi ya da olduğundan daha ideal olarak resmetmeyi reddettiler. Savaşı takip eden ekonomik kriz, yükselen maddiyatçılık ve bunun sonucunda tinsel olanın kaybedilmesi de bu karşı çıkışın üzerine oturduğu bir diğer önemli nedendi. Böyle bir dünya birebir resmedilemez ya da olduğundan güzel yansıtılamazdı. Bunun aksini iddia etmek bu sanatçılar için ikiyüzlölüktü.

Savaş öncesi ve sonrasındaki dönemde etkin olan akımların başlıcaları fütürizm, dadaizm, sürrealizm (gerçeküstücölük) ve dışavurumculuktu (ekspresyonizm). Gerçekçiliğe karşı çıkan bu akımlar, dönemin sanat hareketlerini etkilemiş ve kendilerinden sonra ortaya çıkacak diğer sanat akımlarının da öncölü olmuşlardı. Bu sanat akımlarının yarattığı biçimsel dil ve etkisi, gerek “Johnny Askere Gitti” oyununda gerekse romanda kendini hissettirir.

4.1 FÜTÜRİZM

Fütüristler gerçekçi sanatın ölçütlerine karşı çıkararak, sanatın makine çağına uygun özellikler barındırması gerektiğini savundular. Sanatta devingenliği ve hızı ön plana çıkartmak istiyorlardı. Filippo Marinetti 1909 yılında yazdığı “Fütürizm Bildirgesi”nde “Dünyanın görkemliliği yeni bir güzellikte zenginleşti: Hızın güzelliği” ifadesiyle hızın bir estetik değer olarak kullanılmasına vurgu yapmıştır. Bu estetik tercih Marinetti ve arkadaşlarının yaptığı tiyatro çalışmalarında da kendini göstermektedir. Kısa gösteriler yapılmış, bu kısa gösterilerde çeşitli durumlar, olaylar, duygu ve düşünceler sembollerle anlatılmıştır. Makineleşme devrinin dinamikliğini bu şekilde yansıtmaya çalışmışlardır.

Fütürizm, akıl ve sağduyu yolundan, ölçölölükten ayrılmayan klasik sanat anlayışına da, duyuusal gerçeği taklitte yetinen gerçekçi sanata da karşıdır. Çağdaş sanatın geleneksel biçim kalıplarından bağımsız olmasını özgürlük içinde yeni ve çağdaş olanı dile getirmesini ister. Fütüristlere göre, yeni olanın özünde, insan gücünü simgeleyen makine dinamizmi yatmaktadır. Sanat bu dinamizmi özgürce ifade edecek biçimler bulmalıdır. (şener 2008, s. 239)

Fütürist sanatçılar için yeni olan, teknolojiyle gelen hız ve devingenlik o kadar önemliydi ki bu sanatçılar savaşı da bu devinin ve hızın bir parçası olarak görmüşlerdi ve

yüceltmişlerdi. 1. Dünya Savaşı öncesinden başlayan bu akım savaşıyla beraber etkisini kaybetmişti. Savaş, bu akımı benimseyen sanatçıların düşündüğü devinimi yaratmadı. Fakat bu akım, gerçekçi sanata karşı çıkışı ve yerine koyduğu denemeler bakımından sanatçıları fazlasıyla etkilemiştir.

Sanat biçimleri içinde fütüristler tarafından öncülüğü yapılan türler arasında, “resimli şiirler”(somut şiir), kinetik heykeller, kolajlar ve brutizm (günlük yaşamdaki sesler) üzerine yazılmış “dinamik müzik” sayılabilir. Tiyatro için ise, geçmişin bütün pratiklerini reddederek, gelecekteki biçimlere temel oluşturacak modeller olarak müzikholleri, gece kulüplerini ve sirkleri gördüklerini bildirdiler. (Brockett 2000, s. 547)

Klasik tiyatroyu durağan bulan fütüristler, seyirci ve oyuncu ilişkisini değiştirmeye çalışmışlardı. Oyuncu ve seyircinin yüz yüze geldiği, oyuncunun seyircilerin arasında yer aldığı denemeler yaptılar. Aynı zamanda dönemin teknolojik gelişmelerini sanatlarında kullanmaktan çekinmemişlerdi. Sanatların arasındaki duvarları yıkarak sanatların birbiriyle etkileşimini arttırmaya çalışmışlardı. Bu arayışların sonucu olarak ortaya çıkan kısa oyunlardan 76 tanesi 1915-1916 yıllarında “Sintesi” adı altında basılmıştır. Fütürist sanatçıların yaptığı bu deneyler, çağdaş tiyatrodaki önemli etkiler bıraktı. Çağdaş tiyatronun önemli isimlerinden Meyerhold, kendi oyunculuk biçimini oluştururken fütürizm deneylerinden etkilenmiştir. Biomekanik oyunculuk ve konstruktivist dekor anlayışını ortaya çıkartan Meyerhold, oyuncunun tüm devinim olanaklarını kullanmasını istemiştir.

4.2 DADAİZM

Tristan Tzara tarafından sözcülüğü yapılan dadaizm akımı 1916 yılında İsviçre’de ortaya çıktı. Tristan Tzara tarafından 1916-1920 yılları arasında tam 7 adet manifestosu yayınlanan dadaizm, fütürizmin savaş yanlılığına karşı çıksa da geleneksel sanata karşı çıkışını paylaşmaktaydı. Küresel bir savaşı yaratan dünyanın değerlerine şüpheyile yaklaşan sanatçılar, kendilerinden önceki değerleri reddetmişler ve yeni arayışlara girmişlerdi. Çığırından çıkmış bir dünyada kendilerine öğütlenen mantık ve uyumda ısrar etmenin bir anlamı yoktu. Mantık ve uyumun yerini eserlerinde ölçülü bir delilik almıştı. Uyum, denge ve akıl bu eserlerde yerini karmaşaya ve uyumsuzluğa bırakmıştı.

Akımı benimseyen sanatçılar nesneleri, dili, sesleri geleneksel anlamlarından kopararak yeni bir anlatım tarzı oluşturmaya çalışmışlardır.

Dadaist manifestolar, fiiliyatta, sanat yapıtlarını rezaletin merkezine koyarak, epey şiddetli bir dikkat dağılımını garantilemiştir. Yapılması gereken tek önemli şey vardır: halkı galeyana getirmek. Büyüleyici görsel kompozisyonlar ya da etkileyici ses düzenleri, Dadaistlerin elinde güdümlü füzeye dönüşmüştür. Metinleri izleyiciyi sarsmış ve bu yolla dokunsal bir nitelik kazanmışlardır. (Benjamin 2015, ss. 52-53)

Kendinden sonra ortaya çıkacak olan “kavramsal sanat” akımının da öncüsü olan ve dadaizmden etkilenen sanatçı Marcel Duchamp, endüstriyel ürünleri farklı malzemelerle birleştirerek ürünün geleneksel gerçekliğini ortadan kaldırmıştır. 1913 yılında yaptığı eseri “Bisiklet Tekerleği” (Bicycle Wheel), 1914’te yaptığı “Bottle Rack” ve 1917’de yaptığı “Çeşme” (Fountain) buna örnek olarak gösterilebilir. Duchamp’ın endüstriyel ürünlerle yaptığı bir benzeri tiyatro sanatında da Alfred Jarry’nin “Kral Übü” oyununda görülmektedir. William Shakespeare’in Macbeth oyununun çarpıtıldığı ve aç gözlü bir burjuvanın hikayesine çevrildiği oyunda Alfred Jarry dilde de denemeler yapmıştır. Kendi ürettiği kelimeleri kullanmış, mantık çerçevesinden bakınca bir araya gelmeyecek kelimeleri beraber kullanarak yeni bir anlam üretmeye çalışmıştır. Her şeye şüpheyile yaklaşılması gerektiğini düşünen ve geleneksel kalıpları yıkmaya çabası içindeki Dada akımı, 2. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkmış olan absürd tiyatro akımını da etkilemiştir.

4.3 SÜRREALİZM

Sürrealizm akımını benimseyen sanatçılar çoğunlukla Freud’dan etkilenmişlerdir. Freud’un uyanıkken insana hakim olan bilinçli düşüncenin zayıfladığı anda, insanın içindeki çocuğun ve vahşinin ortaya çıkacağı yönündeki düşüncesi bu sanatçıları etkilemişti. Bu sanatçılar uyanık bir aklın ve bilincin sanat üretemeyeceğini; sanatın yalnızca akıl dışı bir şey olması gerektiğini savundular. Akıl ile bilim üretilebilirdi ama sanat bilincin zayıfladığı, aklın kontrol dışında kaldığı bir anda insanın gerçek doğası ortaya çıktığında yapılabildi. Düş anı, bilincin kontrol dışında kaldığı spesifik bir an olması nedeniyle bu sanatçılar için özel bir anlam ifade etmişti. Düş görürken insan normalde mantığının asla kabullenmeyeceği şeyler görebilirdi. Kişiler ve eşyalar birbirine

karışabilir, yer değiştirebilir ve dönüşebilir. İnsan bedeni normalde sahip olduğu sınırları düş görürken aşabilir. Sürrealist ressam Salvador Dali, bu karmaşayı eserlerine yansıtmaya çalışmıştır. Dali, kullandığı her biçimin aynı anda birden fazla şeyi betimlemesini sağlayarak, insanların dikkatini her renk ve biçimin olası birçok anlamı üzerine çekmiştir. (Gombrich 2002, ss. 592-594)

Guillame Apollinaire 1917 “Sürrealist Dram” başlığı altında “Tiresias’ın Memeleri” eserini yazarak sürrealizmi tiyatroya taşımıştı. Apollinaire (2007, s. 26) oyunun önsözünde şunu yazmıştır:

Tiyatroyu en baştan yaratmaya gücüm elvermemiş olsa da, en azından elimden geleni yaparak, doğanın bizzat kendisine dönmek gerektiğine karar verdim, fakat bu dönüş bir fotoğraf çeker gibi onu taklit ederek değil, böylesine bir taklitten olabildiğince kaçarak gerçekleştirilmelidir.

Doğaya dönüşü Dali’nin resimde yaptığıyla aynı şekilde, gerçeğin ve mantığın sınırları içerisinde değil mantığın ortadan kalktığı bir oyunla sağlamıştır. Rollerin birbirine girdiği, cinsiyetlerin değiştiği, bir erkeğin kırk bin çocuk doğurduğu, ölülerin canlandığı bir oyun yazmıştır sanatçı. Oyunun girişinde “yönetmen” karakterine yazar için söylediği şu sözlerle de tiyatroya ve sanata bakışını yansıtmıştır Apollinaire (2007, s. 42):

*Onun evreni onun tiyatrosudur
Evreninde her şeyi yaratan tanrıdır o
Sıraya sokar keyfine göre
Sesleri mimikleri hareketleri yığınları renkleri*

Sürrealizm ile sınırlamak her ne kadar doğru olmasa da Antonin Artaud’un “Tiyatro ve İkizi” kitabında ortaya koyduğu tiyatro anlayışında sürrealizmin etkileri görülebilir. Antonin Artaud’a göre batı tiyatrosu insan hayatının dar bir bölümüne ruhsal veya toplumsal sorunlara adanmıştı. Ancak varoluşun asıl problemi bilinçaltında kalanlardı.

Ben, sahnenin fiziksel ve somut bir yer olduğunu, bu yeri doldurmak ve ona kendi somut dilini konuşurmak gerektiğini söylüyorum. Ben, duyulara yönelik ve sözden bağımsız olan bu somut dilin, öncelikle duyularımızı doyurması gerektiğini, dil için bir şiir bulunduğu gibi duygular için de bir şiir bulunduğunu ve sözünü ettiğim fiziksel ve somut dilin, dile getirdiği düşünceler eklemli dilden kurtulduğu ölçüde gerçekten tiyatroluk olacağını söylüyorum. (Artaud 1993, s.34)

4.4 DIŞAVURUMCULUK VE JOHNNY ASKERE GİTTİ

1901 yılında Van Gogh ile Gauguin tarafından yapılan resimleri ayırt etmek için ilk kez Paris'te kullanılan bir terim olan dışavurumculuk kendine sanatın her alanında karşılık bulmuş bir akımdır. Akım kendine 1. Dünya Savaşı öncesinde sanat alanında yer bulmuş olsa da 1. Dünya Savaşı akım için bir tetikleyici olmuş ve akım sanat dünyasını etkisi altına almıştır.

20. yüzyıl mimaride yeni ve eskisinden tamamen farklı bir hareketle açılmıştır. Genç mimarlar, mimariyi güzel sanat olarak görmek yerine, yapıları sadeleştirerek onlara işlevleri açısından bakmaya başlamışlardır.

Amerikalı mimar Frank Lloyd Wright, bir evde cephenin değil, odaların önemli olduğunu görmüştü. Ona göre, eğer ev rahatsa, içi iyi planlanmışsa ve sahibinin gereksinimlerine karşılık verebiliyorsa, dıştan da kabul edilebilir bir görünümü olacağına hiç kuşku yoktu. (Gombrich 2002, ss. 557-558)

1919 yılında Walter Gropius tarafından kurulan Bauhaus mimarlık okulu "işlevsel olanı sanatsal, sanatsal olanı işlevsel yapma arayışındaydı" (Brockett 2000, s. 539). Bauhaus'un sahne atölyesini yöneten Oskar Schlemmer "sahne uzamını insanın doğal biçimine göre düzenlemektense, insan bedeni ile soyut sahne uzamını birleştirme çabasına girdi" (Brockett 2000, s. 539). Burada model oyunumuzla ilgili bir parantez açmak gerekirse sahnelenme aşamasında, Joe Bonham'ın belleği ve şimdiki zaman arasındaki geçişleri; insan bedeni ile soyut sahne uzamı arasında bir birliktelik ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

Mimarideki bu denemeler kendini resim sanatında da göstermiştir. Ressamlar kendilerinden öncekilerin yaptığı gibi doğanın karşısına geçip onu en iyi şekilde resmetme yarışına girmeyi reddetmişlerdi. Gördüklerini resmetmeyi değil de dünyayı bildikleri ve hissettikleri şekilde resmetmeyi tercih etmişlerdi. Antik Mısırlılar'ın yaptığı gibi, bir nesneyi olduğu gibi resmetmek yerine nesneye dair bildiklerini aktarma çabasına girmişti sanatçılar. Bu reddediş ile beraber dışavurumculuk akımı da ortaya çıkmıştır.

Dışavurumculuk nesneler üzerinde oluşan güçlü içsel duygulara vurgu yapmayı ve yaşamı ressamın gerçekliği kendi gördüğü açının biçimlendirdiği ve belirlediği biçimde resmetmesini savunuyordu. Varoluşun antropomorfik [insanbiçimci] görünüşü dışavurumcuları insan duygularıyla ölü nesnelere karşı tavrını yansıtmaya ve gerçeği dışsal görünüşten insanın ruhsal niteliğinde aramaya yöneltti. (Brockett 2000, s. 539)

Ressamlar hayatın idealize edilmiş, olduğundan daha güzel resmedilmesine karşı çıktılar. Olayların güzel yanlarına bakmayı reddettiler ve çirkin olana, göz ardı edilen acılara yöneldiler. Edward Munch'un "Skrik" (Çığlık) eseri buna örnek olarak verilebilir. Resimdeki bütün çizgiler, resmin odak noktasına yani atılan çığlığa doğru odaklanılmasını sağlamaktadır. Çığlık odak noktasıdır ve idealize edilmiş bir şeyden çok karikatürvari bir çarpıtma kullanılarak çığlığın bütün çirkinliğini ortaya koyulmaktadır. Resimdeki bütün çizgiler çığlığın büyüklüğünü ve gücünü anlatmak üzere yerleştirilmiştir. Aynı şekilde Joe Bonham'ın bir anlamda bilinç akışı denilebilecek şekilde anlatılan öyküsündeki bütün olaylar geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman –kimi zaman iç içe, kimi zamanda zamansızlık kavramı içinde- sıradan biri olan Joe Bonham'ın yaşadığı felaketin büyüklüğünü ortaya koymak için kullanılıyor. Arkadaşlarıyla gittiği eğlenceler, yaşadığı aşklar, aile ilişkileri hepsi Joe'nun sadece uzuvlarını değil hayatını da nasıl kaybettiğinin ön plana çıkmasını sağlıyor. Benzer bir olgu yine dışavurumcu heykeltıraş Ernst Barlach'ın (1870-1938) "Barmherzigkeit" (Acıyın) heykelinde de görülebilir. Odak tamamen dilencinin ellerindedir ve eser hiçbir fazlalık barındırmamaktadır. Bu şekilde sanatçı, heykelin her ayrıntısını dilencinin acısının ifade bulduğu ellerine yönelinmesini sağlayacak şekilde kullanmıştır.

20. yüzyılın başlarında Avrupa'da egemen olan toplumsal çalkantılar sanatçıları da derinden etkilemiş, sanatçı toplumun herhangi bir bireyi olmasının ötesinde tavır alan ve söz söyleyen konumuna doğru yönelmiştir. Yaşanan devrimler, 1. Dünya Savaşı toplumun her kesiminde karmaşık bir ruh haline neden olmuş, sanatçılar da çeşitli tekniklerle bu etkileri yansıtmaya çalışmışlardır. Barlach'ın eserlerinde biçimsel olarak Alman gotik sanatının kütleli özelliklerini görürüz ama aynı zamanda yaşadığı çağ onu biçim bozma yöntemine, yaşanan gerçekleri, bu gerçeklerin diğer insanlar ve kendi iç dünyasında bıraktığı izleri yansıtmaya da iter. Dilenciler, savaşçılar, açlar, ölenler... Kısacası o dönemin travma geçiren bütün insanların yaşamları konu edinmiştir.

Ressam Otto Dix'in (1891-1969) "Selbstbildnis als Soldat" (Asker Olarak Otoportre) isimli otoportresinde de savaşın bütün vahşeti Otto Dix'in yüzünde toplanmıştır. Kırmızı bir surat savaştaki ölümün ve kanın, açık ve beyazı ön planda tutulan gözler ise korkunun ifadesi olarak yer almıştır. "Selbstbildnis mit Artillerie-Helm" (Topçu Miğferiyle Otoportre) eserinde de savaşın yarattığı yıkım yine yüzünde toplanmıştır. niformanın altın işlemelerinin kullanılışı, üniformanın toplumca beklenen mağrur ifadesini vermek yerine, çelişki yaratarak yüzdeki acıyı büyütüyor ve yıkımın büyüklüğünü ortaya koyuyor. "Johnny Askere Gitti" oyununda da savaşın yaratabileceği bütün yıkımlar Joe Bonham karakterine yüklenerek savaşın bütün vahşetiyle tek bedende tezahürü sağlanmıştır. Yine aynı bedende Judith Herman'ın (2015, s.68) tanımı ete kemiğe bürünmektedir:

Travmatize insan kendisini tamamıyla terk edilmiş, tamamıyla yalnız, hayatı destekleyen insani ve ilahi koruma ve bakım sistemlerinin dışına atılmış hisseder. Ondan sonra yabancılaşma ve kopma duygusu, en yakın aile bağlarından en soyut toplum ve din ortaklıklarına kadar her ilişkiye yayılır. Güven kaybolduğunda travmatize insan kendini hayattan çok lme ait hisseder.

"Yeryüzünde lme en yakın şey kendisiydi."(Trumbo 2009, s.105) (Trumbo 2016, s.28). Konuşamayan, etrafındaki kimseyi tanımayan, her şeyiyle yalnız kalmış ve kendini öldürme gücüne bile sahip olmayan bir karakter oluşturulmuştur. Joe göremez, duyamaz, konuşamaz, nefes alması bile bir alete bağlıdır. Sahip olduğu tek şey düşünceleri ve geçmişidir.

Otto Dix, 1925-1927 yıllarında, iki dünya savaşı arası dönemin hareketli kültürel merkezlerinden birisi olan Berlin'de yaşadı. Sanatsal üretimine kaynaklık eden kent yaşamını, savaşı portreler ve kent yaşamından ilginç sahnelerle aktarmaya devam etmiştir.

1927-1928 yıllarına tarihlenen Metropolis isimli alışma, Dix'in başyapıtlarından birisidir ve iki savaş arası dönemin Berlin'ini tüm çıplaklığıyla yansıtır. Amerikan caz müziği eşliğinde dans eden şık bay ve bayanların bir tür Hedonizme (Hazcılık) varan yaşantıları, resmin yan kanatlarındaki savaş gazilerinin trajik görünümüyle çarpıcı bir şekilde çelişmektedir. Özellikle savaşın çirkin yüzünü göstermek ve modern Alman toplumunun

durumlarının farkında olmamasını eleştirmek için ayaksız ve şekilsiz eski askerler de çizdi. Bu portreler nerdeyse Joe Bonham karakteriyle aynılık taşır.

Dışavurumcular hayatın birebir taklidine ya da daha da idealize edilmiş gerçeklere karşı çıkıyorlardı. Onlar şeref, onur, vatan gibi ölümün karşısında anlamını yitiren kavramların karşısına kendi yaratılarını koyuyorlardı. Yaratılarında dürüstlük ve ilkelik ön plandaydı. Örneğin, Constantin Brancusi'nin (1876-1957) "Le Baiser" (öpücük) isimli heykeli taşın orjinal biçimini olabildiğince koruyarak öpüşen bir çiftin görüntüsünü elde etme sorusuna yanıt arıyordu. Dışavurumcuların eserleri kesinlikle gerçekmiş gibi yapmıyor tam tersine kullanılan malzemeye kadar dürüstlük barındırıyorlardı. Onlar için önemli olan, biçim ya da yarattıkları görüntülere dıştan bakabilme yeteneğiydi.

“Johnny Askere Gitti” oyununda da klasik yapıdaki oyunlardakine benzer bir şekilde idealize edilmiş bir karakter yoktur. Örneğin, Antik Yunan oyunlarındaki gibi her şeyiyle idealize edilmiş ve kibrine yenilip tanrıya karşı gelerek felakete sürüklenmiş bir karakter değildir Joe Bonham. Dalton Trumbo bunun yerine kendisine söylenen her şeyi yapmış, kendisine söylenen her şeye inanmış sıradan bir gencin felakete sürüklenişini göstermiştir. 1946 yılında Wolfgang Borchert'in yazdığı dışavurumculuğun tiyatro sanatındaki örneklerinden biri olan "Kapıların Dışında" oyunu da benzer özelliklere sahip olması açısından dikkat çekicidir. İki oyunda da kendisine söyleneni yaparak savaşa katılmış ve felakete sürüklenmiş, yalnız bırakılmış, insanların görmek dahi istemediği gerçekleri sadece görüntüleriyle anlatan iki karakter vardır. “Johnny Askere Gitti” oyununda Joe Bonham savaşın yarattığı psikolojik ve bedensel bütün yıkımı bedeninde taşımaktadır. Konuşamadığı için insanlarla iletişim dahi kuramaz. Kimse onu tanımamaktadır. Ailesine, sevgilisine, arkadaşlarına asla ulaşamayacaktır. Beckmann konuşabilse bile kimse onu görmek istememektedir. Karısı başka bir adamla beraberdir. Ailesi ölmüştür. İki yazarda farklı yollarla savaşın bireydeki yıkımını anlatmıştır. Bunu yaparken gerçeğin birebir taklidi yerine, kendi hislerini ve algılarını kullanarak gerçeğin gözle görünmeyen noktalarını dışavurmuşlardır. Kendini bile öldüremeyen bir Joe Bonham ve Elbe Nehri tarafından intiharı kabul edilmeyen Beckmann karakterleri hikayeleriyle birbirini anımsatmaktadır.

Ekspresyonist sahnelemenin öncülerinden Adolphe Appia, sahneyi oyunu açıklayan ritmik bir alan olarak, ışığı da anlatım aracı olarak kullanma çabasına girmiştir (Richard 1999, s. 190). “Johnny Askere Gitti” oyununa bakıldığında, romanı oyunlaştıran Bradley Rand Smith oyundaki şimdiki zaman ve bellek arasındaki geçişleri soğuk ışık ve sıcak ışık geçişleri olarak belirterek benzer bir yaklaşım izlemektedir.

Dışavurumcu sahnelemenin bir diğer önemli isimlerinden olan Edward Gordon Craig ise gerçekçiliğe karşı çıkarak, oyunun ana teması olan simgeyi ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Craig, natüralist oyunculuk kuramına karşı çıkarak, üstün kukla kavramıyla oyunculuğa yaklaşmıştır. Oyunu anlatımlı kılabilmek için sahnenin tüm olanaklarını seferber etmekte çabasıydı. (Richard 1999, s.190) “Johnny Askere Gitti” oyununda da oyun alanı Joe Bonham’ın zihni olarak tanımlanmıştır. Ayrıca sahneye dekor olarak sadece bir sandalye yerleştirilerek oyuncunun, zihin olarak simgelenen oyun alanında özgürce hareketi sağlanmıştır. Oyuncunun şimdiki zaman ve bellek arasındaki gidiş gelişleri içerisinde karşılaştığı diğer karakterler için ayrı bir oyuncu notu da alınmamıştır. Oyunun kişileri olarak sadece Joe Bonham gösterilmiştir. Bu da oyuncunun diğer karakterleri de oynamasını sağlayarak “üstün kukla” tanımıyla örtüşmektedir. Dışavurumcu sahnelemede oyuncudan rolün sadece bir yorumcusu olması değil, bir düşüncenin temsilcisi olması beklenmektedir. Dramatik yapının kırıldığı bu oyunlarda oyuncu, doğalcı bir oyunculuğu tercih etmemeli, dramatik yapının kırılmasına uygun olarak oyun içindeki anları gerçekleştiren, buna uyum sağlayabilen biri olmalıdır. Gerçekçiliğin kırıldığı bu oyunlarda, oyuncudan yaşamın birebir taklidini yapması değil; düşüncenin, duygunun veya yazgının temsilcisi olması beklenmektedir. Model oyun üzerinden bakıldığında da oyuncunun, metindeki şimdiki zaman ve bellek arasındaki geçişlerle ortaya çıkan anları ve anlar arası geçişleri birbirinden net bir şekilde ayırarak, oyunu doğalcı ya da dramatik bir yapıya çekmekten kaçınması gerekmektedir. Anlar arasındaki bu geçişlerde oyuncunun anlatım aracı olarak söz ve hareket kullanılarak; dekor, ışık, metin ve rejinin beraber aynı amaca hizmet edecek şekilde kullanılması sağlanmalıdır. Bu yapının Beckett metinleri üzerinde de etkileri vardır. Dramatik yapının kırılması, eylemsiz oyun kişileri ve bu oyun kişilerinin sessizlik anları ile bölünen dialogları bu yapının Beckett metnindeki yansımaları olarak gösterilebilir.

Dışavurumcu sanat denemelerinin sinemaya da yansımaları olmuştur. Alman Dışavurumcu Sineması'na bakıldığında gerçekçi bir oyunculuk tercihi görülmemektedir. Gerçekliği kırarak düşüncenin, duygunun veya yazgının temsilcisi olan bir oyunculuk biçimi gerçekleştirilmektedir. Grotesk denilebilecek makyajlarla da bu yapı ve tercih desteklenmiştir. Bu tercih, dekora ve ışığı da yansımıştır. Işık ve gölge oyunlarından sıkça faydalanılmıştır.

Model oyunda sahnenin Joe Bonham'ın zihni olarak belirlenmesi seyircinin her şeyi Joe Bonham'ın gözünden görmesini sağlamaktadır. Bu da dışavurumcu tiyatronun önemli bir özelliği olan *ichdramatik* yapı ile örtüşmektedir. *Ichdramatik*, rüya sahnesi ve dünyaya bakışları aracılığı ile gördüğümüz bir başkahraman üzerine kurulu bir tiyatro tekniğidir (Richard 1999, s.190). *Ichdramatik* teknik, Wolfgang Borchert'in "Kapıların Dışında" oyununda da görülmektedir. Her ne kadar bir tiyatro tekniği de olsa bazı dışavurumcu resimlerde de *ichdramatik* yapıdan bahsedilebilir. Edward Munch'un "Çılgılık" eserinde, Otto Dix'in otoportrelerinde de bu teknikten izler bulunmaktadır. "Johnny Askere Gitti" oyunundaki bu özellikler roman için de geçerlidir. Romanda da her şey Joe Bonham'ın zihninde gerçekleşmektedir. Joe'nun hastane odasından geçmişine bakışına, düşüncelerine, rüyalarına doğru olan yolculuğu Joe Bonham'ın gözünden anlatılmaktadır okuyucuya. Bu bağlamda bakıldığında *ichdramatik* yapı roman içinde de görülebilmektedir.

Dışavurumculuk, özellikle tiyatro alanında etkili olduğu Almanya'da zamanla etkisini kaybederek yerini Erwin Piscator'un öncülüğünü yaptığı daha politik bir tiyatro olan "Epik Tiyatro"ya bırakmıştır. Piscator'un yaptığı epik tiyatro çalışmaları, bugün epik tiyatro denildiğinde çoğunlukla akla ilk gelen isim olan Bertolt Brecht'i etkilemiştir.

5. JOHNNY ASKERE GİTTİ

Bu bölümde tezin önceki bölümlerinde verilen bilgiler doğrultusunda metin analizi ve karakter analizi yapılacaktır. Metin analizinde öncelikle metnin kısa bir özeti verilecek ve ardında ayrıntılı bir şekilde yazarın seçtiği üslup doğrultusunda metindeki durumlar incelenecektir. Karakter analizi yapılırken savaş olgusunun karakterde yarattığı değişikliklere değinilecek. Yazar Dalton Trumbo ile Joe Bonham'ın hayatı arasındaki benzerliklerden bahsedilecektir. Ardından Dalton Trumbo'nun hayatı kısaca anlatılacaktır.

5.1 METİN ANALİZİ

Joe Bonham kendisine söylenen her şeyi yaparak ve kendisine anlatılan her şeye inanarak felakete sürüklenmiş sıradan, genç bir adamdır. Bu genç vatanseverlik, şeref ve demokrasi ülküleri için katıldığı 1. Dünya Savaşı'nda kollarını, bacaklarını ve yüzünü kaybetmiştir. Artık göremez, duyamaz, konuşamaz. Makine yardımıyla nefes almaktadır. Savaşın bireyde ve toplumda yarattığı bütün travma, yıkım ve vahşetin görünür halidir artık. Bu sıradan, genç adamın çalışan tek organı beynidir. Romanda ve oyunda bu gencin düşüncelerine, anılarına, rüyalarına, yalnızlığına ve iletişim kurma çabasına tanıklık etmekteyiz.

Dalton Trumbo, romanı “Birinci Kitap: Ölüler” ve “İkinci Kitap: Yaşam” olarak iki bölüme ayırmış. Birinci bölüm olan “Ölüler”de Joe Bonham sakatlıklarının farkına varıyor. Joe Bonham'ın zihni içinde geçmişine doğru gittiğimiz her yolculuk Joe'nun eksik bir organının farkına varmasıyla tamamlanıyor. Telefon sesiyle başlayan roman Joe'nun babasının ölüm haberini aldığı geçmişine doğru gittiği bir zihin yolculuğunu Joe'nun duyamadığı gerçeğiyle yüzleşmesiyle sonlandırıyor. Ardından Joe bu duruma alışmaya çalışırken sevgilisi Kareen ile ayrıldıkları ana gidiyoruz. Birbirine sarılmak isteyen iki genç insanın bu sarılma isteği Joe'nun kollarının olmadığı gerçeğiyle yüzleşmesiyle sona eriyor. Joe özgürce yüzdüğünü gördüğü bir hayaldeyken de bacaklarının olmadığını fark ediyor. Gözlerinin ve ağzının olmadığını anladığında intihar

etmek isteyen Joe, nefesi bile kendisinin almadığını yanındaki makineye bağlı olduğunu fark ediyor. Joe'nun her kaybettiği parçasıyla beraber geçmişine yaptığı yolculuklarla beraber Joe'nun sadece organlarının değil de hayatının her anının nasıl paramparça olduğuna da şahitlik ediyoruz. Artık sevgilisine sarılamaz, annesini seslenemez, kardeşlerini taşıyamaz, özgürce yüzemez. Joe'nun vücudu hayatının da yansıması haline gelmiş oluyor bir anlamda. Savaşın bireyde yarattığı travma ve yıkım hem bedenen hem de ruhen Joe' da vücut buluyor. Yazar savaşın vahşetini ve yıkımını tek bir bedene, tek bir insana yükleyerek doğrudan duygusal bir yaklaşım geliştirilmesini sağlıyor. Savaşın bizzat tanığı ve sonucu olan bir karakter ile bağ kurulmasını sağlayarak savaşın korkunçluğunun hissedilmesini sağlıyor.

Joe Bonham, toplumdan tamamen dışlanmış, izole bir şekilde hastane odasında tutulan, tanınmayacak haldeki bir savaş gazisidir artık. Ailesine ulaşması imkansızdır, tanınmayacak haldedir. Karşılaştığı tek insan odasına gidip gelen hemşiredir.

“Birinci Kitap: Ölüler” bölümü Joe Bonham'ın insanları savaşa gönderirken ortaya atılan ideallere karşı olan isyanıyla biter. Joe bir ölüye en yakın şeyin kendisi olduğunu ve ölüler hakkında konuşabileceğini söyler. Kendisi gibi sıradan gençleri ikna etmek için kullanılan şeref, vatan, onur gibi ideallerin yaşam karşısında hiçbir anlamı yoktur ve ölenler kahramanca değil yaşamak isteyerek, ağlayarak, inleyerek ölmüşlerdir. “Birinci Kitap: Ölüler” bölümü de ismine uygun şekilde “Ölü” kelimesiyle biter (Trumbo 2009, s. 107):

Yaşamaktan daha değerli ilkeler uğruna ölmekten söz ederlerse, hayır bayım yalancısınız siz, deyin. Hiçbir şey hayattan daha büyük olamaz. Ölümde soyluluk yoktur. Toprağın içinde yatıp çürümekte soylu ne olabilir ki? Bir daha güneşi görmemekte soylu ne olabilir? Kollarının bacaklarının kesilmesinde ne gibi bir soyluluk vardır? Ya kör ve sağır ve dilsiz olmakta? Bir ahmak olmanın neresi soylu olabilir? Ölü olmanın soyluluğu nerede bayım? Ölüncü her şey bitmiştir artık bayım. Sondur bu. Köpekten de, fareden de, arıdan da, karıncadan da aşağıdasındır artık. Bir bok yığını üstünde kıvranan beyaz bir kurtçuktan da aşağı. Ölüsündür artık bayım ve bir hiç uğruna ölmüşsündür. Ölüsün bayım. Ölü.

İkinci bölüm olan “İkinci Kitap: Yaşam” bölümünde de Joe durumunu kabullenmiştir ve hayata bağlanmanın yollarını arar. Bu bölümde onun hayata ve insanlığa tutunma mücadelesine tanıklık ederiz. Çalışan tek parçası olan aklı ile hayata tutunmaya çalışır.

Sayı sayarak başladığı bu çaba ona zamanı sayma fikrini verir. Hemşirenin gidiş gelişlerini sayarak zamanı hesaplamaya çalışır. Bu şekilde şimdiki zamana tutunma çabasına girer. Çünkü sadece yaşayanlar için şimdiki zaman vardır. Zamana tutunarak Joe kendine yaşadığını kanıtlamış olacaktır ve bunu başarır. Kendi zamanını tutmaya başlar Joe. Kendi zamanının dördüncü yılında odasına ziyaretçiler gelir Joe Bonham'ın. Joe Bonham başta bunların annesi, Kareen ve kız kardeşleri olduğunu düşünür. Sevinse de onların kendisini bu halde görmelerini istemez. Joe'yu kontrol etmeye gelen doktorlar ve generallerdir bu ziyaretçiler. Generaller ona madalya takarlar. Joe için bu alçaltıcı bir harekettir. O insanlara inanarak savaşa gitmiş ve her şeyini kaybetmiştir. Yaralarını, maskesinin altında delik deşik olmuş olan yüzünü görmelerini ister, bağırarak ister onlara yapamaz. Generaller ve doktorlar odayı terk ettikten sonra Joe hemşiresiyle iletişime geçmeye çalışır ama hemşire bunu anlamaz ve Joe uyutulur. Uyutulmasıyla birlikte tekrar sahip olduğu her şey elinden alınmıştır. Onu savaşa yollayan fikrin temsilcilerinin ziyaretiyle, savaşa giderek her şeyini kaybettiği gibi şimdi de sahip olduğu tek şey olan zamanı kaybeder.

Hemşiresinin bir Noel günü göğsüne “Mutlu Noeller” yazmasıyla birlikte Joe tekrar hayata bağlanır. Biri onla iletişime geçmeye çalışmıştır. Joe Bonham mors alfabesiyle hemşireyle iletişim kurmaya çalışır. Hemşire bir yetkili getirerek Joe Bonham'ın yıllar sonra ilk defa iletişim kurmasını sağlar. Joe dışarıya çıkmayı ister. Kendisinin çeşitli kamu alanlarından sergilenmesi gerektiğini savunur. Çünkü içi boş ülkülerle gidilen savaşın canlı kanıtı kendisidir. İnsanlar onu görerek savaşın ne olduğunu anlayabilirler. Bu isteği reddedilen Joe, kitabın sonunda şöyle der (Trumbo 2009, s. 210) :

*Bizi savaşa iten sizler öleceksiniz. Yaşamak isteyen bir insanın, yaşamak isteyen diğer bir insanı öldürmesini isteyen sizler öleceksiniz. İyi hatırlayın bunu. Savaşlar planlayan sizler, aklınızdan çıkarmayın bunu. Hayatınızda hiçbir şeyi hatırlamadığınız gibi hatırlayın. Bizler barış insanlarıyız. Bizler çalışan insanlarız. Kavgaya aramıyoruz biz. Bizim hayatımıza kastedenler dışımızda değil, buradan kendi sınırlarımız içindedirler. Bunu gördük ve biliyoruz artık.
....Yiyeceğiz ve şarkı söyleyeceğiz ve güleceğiz. Duyacağız ve seveceğiz ve çocuklarımızı doğuracağız. Barışın gölgesinin güveni içinde hem de. Sizler planlayın savaşları, insanların efendileri. Planlayın savaşları ve gösterin yolu. Biz de silahlarımızı doğrultuyoruz.*

Metin aynı zamanda Joe Bonham'ın büyüme sürecinin savaş yüzünden yarım kalmasının da öyküsüdür. Genç bir adam olan Joe'nun savaş ile beraber bütün hayatı da yarım kalır.

Savaş sonrası içine düştüğü durum sebebiyle de asla tamamlanamayacaktır. Joe Bonham'ın anılarının eksik vücut parçalarının farkına vararak, metnin şimdiki zamanında tamamlanması aracılığıyla da Joe'nun bedeni gibi yarım kalmış ve parçalanmış hayatı görünür hale getirilmiştir. Zaman onun için felaket anında durmuş gibidir.

Oyun metni, romandaki gibi iki farklı bölüme ayrılmamıştır. Romana göre daha karmaşık bir yapı izlemektedir. Fakat oyunda da önce Joe Bonham'ın sakatlıklarını fark edişine anıları eşliğinde tanıklık etmekteyiz. Ardından gelen bölümlerde de yine aynı şekilde zamanı yakalama ve iletişim kurma çabasını görmekteyiz. Romanda da, oyunlaştırılmış halinde de bütün olaylar Joe Bonham'ın zihninde geçmektedir. Her olayı, anıyı, düşünceyi, eylemi Joe Bonham'ın zihninden izlemekteyiz. Bradley Rand Smith oyunlaştırırken, romandaki bazı sahneleri kullanmamış olsa da romanda da bulunan *ichdramatik* yapıya sadık kalmıştır. Dalton Trumbo'nun üslubunun sahnedeki karşılıklarını arayarak sahne metnini oluşturmuştur. *Ichdramatik* yapının korunması, mekan olarak Joe Bonham'ın zihninin seçilmesi bunu kanıtlar niteliktedir. En büyük farklardan biri oyunun sonunda; Joe Bonham'ın romanın sonundaki isyanının bir benzerine ek olarak kendini hayata bağlayabilmek için yaptığı hesaplamaları tekrar yapmaya başlamasıdır. Bu anlamda oyun kendini bir döngüye sokar. Romanda da Joe Bonham'ın isyanıyla yaşamdan vazgeçmeyeceğini anlarız fakat oyun bunu söze dönüştürerek bu döngüyü görünür kılmaktadır.

5.2 KARAKTER ANALİZİ

Oyun, Joe Bonham'ın zihninde geçmektedir. Dışavurumculuk bölümünde de bahsedilen *ichdramatik* yapı sebebiyle karaktere dair yapılacak her analiz ve ortaya çıkan her detay metnin yapısına dair noktaları da açığa çıkaracaktır. Joe Bonham'ın karakterinde savaş ile beraber bir kırılma yaşanmaktadır. Yaşadığı bedensel ve psikolojik travma sebebiyle Joe Bonham'ın karakteri savaş öncesi ve sonrası olarak ikiye ayrılabilir. Joe Bonham, savaş öncesindeki bütün hikayeleri ve bu hikayelerdeki duruşuyla sıradan bir Amerikan gencinden fazlası değil. Trumbo böyle bir karakter yaratarak, savaş sonrası karakterin değişimindeki büyüklüğün ve savaşın vahşetinin etkisini daha da öne çıkarıyor. Joe Bonham herkes ile benzer özellikler taşıyabilecek bir karakter. Herkesin etrafında Joe

Bonham'a benzeyen birileri var. Bu sıradan ve herkese samimi gelebilecek karakteri yaratarak hem seyircinin empati kurmasını kolaylaştırıyor hem de vahşetin gerçekliğini daha da güçlü bir şekilde suratımıza vuruyor yazar. Aynı zamanda böyle bir karakter yaratarak bireyin durumu üzerinden toplumun durumunu da anlatabiliyor yazar. Joe Bonham'ın birey olarak ruhen ve bedenen parçalanmışlığı; savaş sonrası toplumun ve savaşa tanıklık etmiş bireylerin durumunu da yansılıyor.

Savaş öncesi Joe Bonham, zengin olmayan ama fakir de sayılmayacak mutlu bir ailenin çocuğudur. Birbirine aşık bir annesi ve babası vardır. Sevmeyi bilen bir aile içerisinde büyümüş, iki kız kardeşi olan bir çocuktur. Her şeyiyle sıradan bir orta sınıf Amerikan gencidir. Çok zeki, çok yakışıklı ya da herhangi bir konuda aşırı yetenekli değildir. Her gencin yaşayabileceği hikayelere sahiptir. Arkadaşları olan, seven, sevilen, sevişen, aldatılan, kendince kalp kırıklıkları olan bir genç adamdır. Ailesinin maddi durumu çok iyi olmadığı için genç yaşta çalışmaya başlamıştır. Joe Bonham'ın büyük dertleri ya da sorgulamaları yoktur. Hayatını yaşamaya çalışan basit bir gençtir sadece. Savaş öncesi Joe Bonham'ın etrafındaki insanlar da kendisi gibi tipik Amerikalılar olarak seçilmiş. Herkes hayatını kazanmaya ve yaşamaya çalışıyor. Joe Bonham böyle bir hayatın içinde kendisine anlatılan şeylere inanıyor ve kendisine söylenenleri yapıyor. Amerika için savaşması istendiğinde bunun gerçekten vatan, demokrasi ve şeref uğruna olduğuna inanıyor ve savaşa katılıyor.

Joe Bonham'ın karakteri savaştan sonra tamamen değişiyor.

Tek bildiği, 1918 Eylül'ünün bir gününde zamanın durmuş olduğuydu. Korkunç bir gürültüyle sipere baş aşağı atlamış, gözleri kararmış ve zamanı kaybetmişti. O andan şu ana kadar bir daha eline geçiremeyeceği bir zaman parçası kaybolmuştu.
(Trumbo 2009, s. 114) (Trumbo 2016, s. 18)

İşte o patlamanın olduğu an itibariyle zaman Joe Bonham için duruyor. O zamana kadar ki Joe Bonham ruhen ve bedenen parçalanıyor ve oldukça sıradan olan bu genç adam, oldukça sıra dışı bir durumda yaşamak zorunda kalıyor. Göremeyen, duyamayan, yürüyemeyen, kolları olmayan bu genç adam kendisini savaşa götüren bütün kavramları sorgulamaya başlıyor. Bedeni, ailesi, sevdikleri ve inandığı değerleri parçalanmış ve her şeyini kaybetmiş yalnız bir adama dönüşen Joe, toplumun dışına itiliyor. İnsanların onu

görmesi bile istenmiyor. İşte böyle bir durumda Joe Bonham sorgulamasına başlıyor. Onu bu hale getiren değerleri, onu savaşa sürükleyen insanların öne sürdüğü kavramları, tanrıyı, toplumu sorguluyor. Yargılıyor. Çünkü kendisinin de dediği gibi ölüme en yakın şey o. Ölüler hakkında konuşma hakkına bir tek o sahip. Bu yüzden de yaşamın değerini en iyi o biliyor. Yaşamın, insanı ölüme götüren bütün kavramlardan daha değerli olduğunu ve insanları savaşa götürmek için ortaya atılan bütün ülkülerin yaşama isteği karşısında değersiz olduğunu söylüyor.

Dalton Trumbo, Joe Bonham karakterini yaratırken bazı noktalarda kendi hayatından da esinlenmiştir. Yazar ve karakteri arasında birkaç benzerlik bulunmaktadır. Yazarın doğduğu ve büyüdüğü şehir olan Grand Junction, Shale City isimli hayali bir şehre dönüştürülmüştür. Joe Bonham'ın da Dalton Trumbo gibi iki kız kardeşi vardır. Joe Bonham gibi Dalton Trumbo ve ailesi de maddi sıkıntılardan dolayı Los Angeles'a taşınmışlardır. Dalton Trumbo da, Joe Bonham da Los Angeles'a taşındıktan bir süre sonra babalarını kaybetmişlerdir. İkisi de Los Angeles'tayken fırında çalışmıştır.

5.3 DALTON TRUMBO

Oscar ödüllü senarist ve *The Hollywood 10* (1947 yılında The House Un-American Activities Committee [Amerikan Karşıtı Eylemleri Araştırma Komitesi] tarafından filmlerinde komünizm propagandası yaptıkları gerekçesiyle ifade vermeye çağrılan; ifade vermeyi reddeden ve kara listeye alınıp çalışmaları engellenen; yazar, yönetmen 10 kişi. Bu 10 kişi "*The Hollywood 10*" olarak anılmaya başlanmıştır.) in bir parçası olan yazar 9 Aralık 1905'te Montrose, Colorado'da doğmuştur. Babası ayakkabı dükkanında çalışan Orus Trumbo, annesi Maud Tillery'dir. Dalton Trumbo'nun Catharine ve Elizabeth isimli iki kız kardeşi vardır.

Lise yıllarında (Grand Junction Lisesi) yerel bir gazete olan The Daily Sentinel'de stajyer muhabir olarak çalışmaya başlamıştır. Üniversitedeyken (University of Colorado-1924/1925) gazetecilik ile ilişkisini kesmemiş; üniversitenin gazetesinde, mizah dergisi ve yıllığında çalışmıştır. Aynı dönemde Bolder Daily Camera için muhabirlik yapmıştır.

Üniversitenin ilk yılında babası işini kaybettiği için ailesi Los Angeles'a taşınmak zorunda kalır. Trumbo da üniversite eğitimini bırakarak ailesinin yanına taşınır.

Los Angeles'a taşınmasından kısa bir süre sonra babasını kaybeder. Zaten maddi olarak zorluk çeken Trumbo, ailesine de destek olmak için iş aramaya başlar. Bu dönemde alkol kaçakçılığı gibi çeşitli illegal işlerde de çalışmak zorunda kalır. Daha sonra bir fırında iş bulur ve burada çalışmaya başlar. University of Southern California'da da eğitimine devam etmeye çalışmaktadır. (Kredisi yetersiz olduğu için bu okuldan da mezun olamamıştır.) Bu sırada yazmaya devam eden Trumbo, çoğunlukla kısa öyküler yazmıştır. Saturday Evening Post, McCall's Magazine, Vanity Fair ve The Hollywood Spectator gibi önemli dergilerde kısa öyküleri yayınlanan Dalton Trumbo; 1934 yılında The Hollywood Spectator'da editör olarak işe başlar ve 1925'ten bu yana çalıştığı fırındaki işinden ayrılır. Çalıştığı dergi maaşını ödemeyince de oradan da ayrılıp Warner Bros'ta senaryo incelemeleri yapmaya başlar.

Dalton Trumbo'nun basılan ilk romanı Eclipse 1935 yılında Büyük Buhran yıllarında yayınlanmıştır. Kitap 1908 yılında taşındıkları ve Trumbo'nun hayatının ilk yıllarını yaşadığı Grand Junction şehrinden esinlenerek yazdığı Shale City isimli kurgu bir şehirde geçer. Daha sonra yazacağı "Johnny Got His Gun" romanının ana karakteri Joe Bonham'da Shale City'de büyümüştür. Eclipse romanının ana karakteri John Abbott'ı babasından esinlenerek yaratmıştır.

Sinema senaryoları yazmaya devam eden Dalton Trumbo 1936'da "Road Gang", "Love Begins at Twenty" filmlerinin senaryosunu, "Tugboat Princess" filminin ise hikayesini yazmıştır.

1938 yılında yazdığı "Johnny Got His Gun", 1939'da baskıya verilmiş ve aynı yılın 3 Eylül'ünde basılmıştır. Bu tarih 2. Dünya Savaşı'nın başlamasından 2 gün sonraya denk gelmektedir. Kitap yazara American Booksellers Award ödülünü kazandırmıştır.

Trumbo 1940'lı yılların başlarında Hollywood'un en çok kazanan senaristlerinden biri haline gelmiştir. Trumbo barış yanlısı ve sol görüşlü bir yazar olarak da bilinmeye başlamıştır. 1943 yılında Amerikan Komünist Partisi'ne katılmıştır.

1947 yılının Aralık ayında The House Un-American Activities Committee (kısaca HUAC- Amerikan Karşıtı Eylemleri Araştırma Komitesi) tarafından komünist oldukları ve filmlerinde komünizm propagandası yaptıkları gerekçesiyle ifade vermek için eğlence endüstrisi içindeki birkaç kişiyi mahkemeye çağırmıştır. İçlerinde Dalton Trumbo'nun da bulunduğu bu 10 kişi ABD Anayasasının 1. Ek Maddesi'ni "kongre bir dinin kurumsallaşması ile ilgili ya da özgür ifadede yararlanılmasını yasaklayan; ya da ifade ya da basın özgürlüğünü; ya da kişilerin barışçı biçimde toplanma veya hükümete şikayetlere çözüm bulunması için dilekçe verme hakkını kısıtlayan hiçbir yasa yapamaz." öne sürerek mahkemeye çıkmayı reddetmişlerdir. HUAC, sektör içinden insanların tanıklığına başvurarak bu 10 kişinin ceza almasını sağlamıştır. Ceza alan bu kişiler; Alvah Bessie (senarist), Herbert Biberman (senarist ve yönetmen), Lester Cole (senarist), Edward Dmytryk (yönetmen), Ring Lardner Jr. (senarist), John Howard Lawson (senarist), Albert Maltz (senarist), Samuel Ornitz (senarist), Adrian Scott (yapımcı ve senarist) ve Dalton Trumbo (senarist)' dur. Trumbo, Haziran 1950 ile Nisan 1951 yılları arasında hapse girmiştir. Aynı zamanda bu insanlar kara listeye alınarak Hollywood'da çalışmaları yasaklanmıştır. Dalton Trumbo bu nedenle hapisten çıktığında Meksika'ya taşınmıştır. Trumbo bu dönemde senaryolarını satabilmek için ya takma ad kullanmış ya da başka bir yazarın adını kullanarak onların aracılığıyla satmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde film noir klasiği kabul edilen "Gun Crazy"i (1950) Millard Kaufman'ın adını kullanarak, Oscar ödüllü "Roman Holiday"i (1953) Ian McLellan Hunter'ın adını kullanarak, "Brave One" (1956) filmini ise Robert Rich takma adını kullanarak yazmıştır. "Brave One" filmiyle de En İyi Özgün Senaryo Oscar'ını kazanmıştır. Dalton Trumbo 1960 yılında "Spartacus"un senaryosunu yazana kadar bu şekilde çalışmak zorunda kalmıştır.

1960 yılında "Spartacus" ile beraber ismi filmlerinde kullanılmaya başlamıştır. Daha sonraki yıllarda "Lonely Are the Brave" (1962), "The Sandpiper" (1965),

“Hawaii”(1966) filmlerinin senaryolarını yazmıştır. 1971 yılında kendi yazdığı romanı olan “Johnny Got His Gun”ı sinemaya uyarlamış ve yönetmenliğini yapmıştır.

Dalton Trumbo 10 Eylül 1976'da akciğer kanseri nedeniyle hayatını kaybetmiştir.

6. SONUÇ

Savaş olgusu, getirdiği yıkım ve travma ile beraber değişimi de kaçınılmaz kılmaktadır. Özellikle 1. Dünya Savaşı hem modern dünyanın ilk büyük savaşı olması hem de global ölçekli ilk savaş olması nedeniyle dünyayı değiştirmiştir. Savaşın kendi içindeki yapısı nedeniyle de hem bireysel hem de toplumsal bir travma yaşanmıştır. Bu değişen dünya sanatçıları da etkilemiş ve sanatlarında farklı üslup arayışlarına yönlendirmiştir. 1. Dünya Savaşı ve sonrasındaki iki dünya savaşı arasındaki dönemde sanatçıların bu arayışları yaşanan yıkım ve travma ile hız kazanmıştır. Bu dönemdeki arayışlar sonucu ortaya fütürizm, dadaizm, sürrealizm ve dışavurumculuk akımları çıkmıştır. Her ne kadar bu akımların izleri savaş öncesi dönemde de görülebilse de savaşla beraber yeni arayışlara girilmesiyle bu akımlar kendi yollarını çizmişler ve temellendirilmişlerdir sanatçılar tarafından. Bu akımların ortak özelliği gerçekçi sanata karşı çıkışlarıdır. Sanatçılarda dünyayı kendi gördükleri biçimiyle ve olayların içinde kaybolmadan, o ana dıştan bakarak ya da olayın dramatik anını yaşayan karakteri, o anın aktarıcısı kılarak yaratma ve aktarma isteği vardır. Yine bu akımlar hem kendi dönemlerinde ortaya çıkmış diğer akımları etkilemişler hem de ikinci dünya savaşından sonra ortaya çıkacak diğer akımların da öncülü olmuşlardır.

Dalton Trumbo tarafından yazılan ve Türkçe'ye "Johnny Silahını Kaptı" olarak çevrilen roman 1939'da basılmıştır. Tezde de araştırması yapılan dönemin, özellikle de dışavurumculuk akımının etkilerini barındırmaktadır. Her akımda olduğu gibi akımı benimseyen sanatçıların eserlerinde ortak özellikler olsa da her biri sanatçısının dünyasıyla şekillendiği için kendine has özellikler taşır. İnsanoğlunun en uç noktadaki eylemi olan savaş, savaşın kendisi gibi en uç noktaya taşınmış bir bedende, karakterin kendisinin de söylediği gibi "bir ölüye en yakın" hale gelmiş bir insanla anlatılmıştır. Savaşın yarattığı travma ve yıkım tek bir karakterde görünür kılınmıştır. Karakterin yaşadığı ruhsal ve bedensel parçalanma aynı zamanda savaş sonrası dünyanın da bir yansımasıdır. Eser bireyin duygularına odaklanmaktadır. Metinde, mekan olarak bireyin zihni seçilerek savaşın yarattığı travma ve yıkım; bizzat bu travma ve yıkımı bedeninde taşıyan karakterin gözünden dışavurulmaktadır. Her savaşta insanları savaşa ikna etmek

için ortaya atılan ideallerin ve kavramların yaşamak isteyen, normal bir insan olmak isteyen sıradan bir gencin karşısında nasıl çürüdüğünü göstermiştir. 1982’de romanı oyunlaştıran Bradley Rand Smith romanın barındırdığı bu üslupsal özellikleri oyun metninde de korumuştur. Arada yaşanan onlarca savaşa da tanıklık eden romanın hala güncelliğini koruması ve genç, sıradan bir birey üzerinden savaşı görünür hale getiren dışavurumcu yapısı, savaşın yarattığı travma ve yıkımın asla değişmemiş olması Bradley Rand Smith’in metne sadık kalma nedeni olarak gösterilebilir.

Günümüzde de her savaş bir şekilde birbirinin kopyası olmuş ve kendisine söylenenlere inanarak savaşa katılan insanları felakete sürüklemiştir. Savaşın yarattığı travma ve yıkım oyununda sıradan, genç bir adamın duyguları üzerinden anlatılarak evrenselliği ve savaşın hala devam ettiği dünyada güncelliği yakalamıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Apollinaire G. 2007. *Tiresias'ın memeleri* A. Eray (Çev.), İstanbul: Mitos-Boyut Yayınları
- Artaud A. 1993. *Tiyatro ve ikizi* B. Gülmez (Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Benjamin W. 2015. *Teknik olarak yeniden-üretilebilirlik çağında sanat yapıtı* G.Sarı (Çev.), İstanbul: Zeplin Kitap
- Borchert W. 2018. *Kapıların dışında* 2. Basım B. Necatigil (Çev.), İstanbul: Can Yayınları
- Brockett O.G. 2000. *Tiyatro tarihi* S. Sokullu, S. Dinçel, T. Sağlam, S. Çelenk, S.B. Öndül & B. Güçbilmez (Çev.), Ankara: Dost Kitabevi
- Clausewitz C.V 2018. *Savaş üzerine* H.F. Çeliker (Çev.), İstanbul: Alfa Basım
- Galbraith, J. K. 2013. *Büyük kriz 1929* E.N. Akbaş (Çev.), İstanbul : Pegasus Yayınları
- Gombrich E.H 2002. *Sanatın öyküsü* 3. Basım E. Erduran & Ö. Erduran (Çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi
- Hart B. L 2015. *2. Dünya savaşı tarihi* K. Bağrıaçık (Çev.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları
- Hart B. L 2014. *1. Dünya savaşı tarihi* K. Bağrıaçık (Çev.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları
- Herman, J. 2015. *Travma ve iyileşme* 3.Baskı T. Tosun (Çev.), İstanbul: Literatür Yayınları
- Jerry A. 2004. *Kral übü* Ş. Aktaş & A. Selen(Çev.), İstanbul: Mitos-Boyut Yayınları
- Richard L. 1999. *Ekspresyonizm sanat ansiklopedisi* 3. Basım B. Madra, S. Gürsoy & İ.Usmanbaş (Çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi
- Sevda Şener 2008. *Dünden bugüne tiyatro düşüncesi* 5. Baskı Ankara: Dost Kitabevi

Trumbo D(yazar), Smith B.R.(oyunlaştıran) 2016. *Johnny askere gitti* E. T. Turan (Çev.),
Devlet Tiyatroları Oyun Arşivi

Trumbo D. 2009. *Johnny silahını kaptı* T. Kızılöz (Çev.), İstanbul: Plato Film Yayınları

Wilde O. 2012. *De profundis* 3. Basım R. Hakmen (Çev.), İstanbul: Can Yayınları

Diğer Yayınlar

Archie Baron (yönetmen) 1995. *People's century* 1.sezon 8.bölüm *Breadline* [belgesel]
İngiltere: BBC

Bartholomew J. (yapımcı) 2009. *1929: The Great crash* [belgesel] İngiltere: Blakeway
Productions

Palmer S., Wallis S., Kiggell M., Rockell S., Steele B., Sturmer C., & Wallace E.
(yapımcılar) 2003. Marcus Kiggell, Simon Rockell, Ben Steele, Corina Sturmer &
Emma Wallace (yönetmenler) *The first world war* [belgesel] İngiltere: Hamilton
Film Partnership & Wark Clements

EKLER

(Tez savunmasında sahnelenecek oyun metnidir)

AN 1

-EFEKT uzun süren telefon sesi. Alttan devam edecek. Uzakta çalan bir zil sesiyle zihni açılmaya başlar. Ama bu çalan zil bir telefon değildir...-

Bir yerde lanet bir telefon çalıyor. Sesi çok yüksek...

Zil sesi artık acı verecek derecede yüksektir...

Biri şu lanet olası telefona cevap versin!

GELİŞ 1

Hemşire bana doğru geliyor... Midemdeki tüpleri ayarlıyor... Ufak tefek biri... Hissedebiliyorum... Uzaklaşıyor... Kapı kapanıyor.

Sevgiyle bakar...

Ne kadar ufak tefeksin Kareen, sağlıklı ve güzelsin, çok güzelsin... Işıkları kapamamalıydık, baban, bizi yakalarsa buna kızacak... Ağlama Kareen, lütfen ağlama. Pek çok insan geri dönüyor, lütfen ağlama... *Sessizlik...* Daha önce hiç kimse için böyle hissetmemiştim. Beni kollarınla sar Kareen. İkişiyse birden...

AN 2 -Efekt kalabalık, uğultu-

JOE : Korkma Kareen! Her şey yolunda!

SES - 1 : Herkes binsin!

JOE : Hoşça kal anne, hoşça kal Katherine! Maaşımın yarısını göndereceğim. Babamın sigorta parasıyla beraber ben dönene kadar sizi idare eder!

SES - 2 : Herkes binsin!

SES - 3 : Los Angeles'ın çocukları olarak, Tanrı sizi korusun. Tanrı bize zafer kazandırsın!

JOE : Geri döneceğim! Söz veriyorum!

SES-4 : Dua edelim. Cennetteki babamız seni ve senin krallığını kutsasın!

SES-5 : Büyük vatansever Roosevelt'in bir zamanlar dediği gibi...

JOE : Hoşça kal Kareen! Seni seviyorum!

JOE : O sabah bizi dört trene doldurdular... İstasyonda müthiş bir kalabalık

var... Her yer, istasyon, arabalar, hatta lokomotifler bile flamalarla donatılmış. Çocuklar ve kadınların çoğu küçük bayraklar taşıyor, o küçük bayrakları belli belirsiz, boş boş sallıyorlar... Üç bando aynı anda çalışıyor. Çok sayıda görevli oradaki insanları yönlendiriyor. Belediye Başkanı konuşma yapıyor... Herkes sarhoş, gülüyor, ağlıyor, birbirini kaybediyor. Annem, kız kardeşim...ve Kareen... Kareen! Kareen! Buradayım! Bak! Eve döndüm! Geri geldim! Buradayım! Kareen! Tıpkı o gün istasyonda veda ederken hatırladığın gibiyim...

Bir çarpı bir, bir. İki çarpı iki, dört. Üç çarpı üç, dokuz. Dört çarpı dört, on altı. Beş çarpı beş, yirmi... Kareen, ah Kareen lütfen. Kareen sana ihtiyacım var. Sana ihtiyacım var...

AN 3 -Efekt telefon sesi-

Önce merak, daha sonra korkuyla kendine bakar...

Susturun şunu! Üstümden ter boşanıyor... Sıcak, ıslak. Her yerim ter içinde...

Durur... Dinler... Koklar... Bedenini yoklar...

Sargılar... Baştan ayağa sargı içindeyim... Aman tanrım kötü yaralanmışım... Aman tanrım! Sağır oldum! Sert darbe almışım, kendi kalp atışımı bile duyamıyorum... Tamamen sağır oldum... Joe... tamamen... sağır...

AN 4 -patlama sesleri-

JOE kendine zaman tanır. Dolaşır, yere bakar, adeta uyuşmuştur...

Ne dedin? Pek iyi duyamıyorum... Lanet olsun! Makineli tüfek sesi. Hızla gelen bir 75'liğin ışıltısı. Karnında kurşun olduğunu söylemeye çalışan bir adamın feryatları. Bir patlama...Bu eğlenceli bir durum değil... ama daha kötüsü olabilirdi, öyle değil mi?

Durur...

Hiç duyamıyorum, çığlık atabiliyorum ama atamıyorum, çene kemiklerim yok, onları hareket ettirmeye çalıştım, ama ağzımın içinde dolaştırabileceğim, dişlerime sürtebileceğim bir dil yok, diş yok, ağzımın tavanı yok, ağzım yok, yutamıyorum, hiç kas kalmamış, yüzemiyor, batıyorum... Nefes alıyorum... ama burnum yok... Aman tanrım, orada gözlerim olmalıydı...

JOE, hafifçe mırıldanan, yumuşak bir kadın sesi duyunca yukarı doğru bakar...

Heyecanla bir adım ileri atar...

Anne... Duyabiliyorum! Anne, mutfakta şarkı mırıldanıyorsun... (KAR ŞARKISI) Yoğun

yağan ilk kar, dünyanın en güzel sesidir demiştin. Ben hiçbir şey duyamazdım ama sen hep dinle, sadece dinle derdin...

Dinler... Gülümser... Işık kararırken bir başkası yanar...

Onu duyabiliyorum. Onu görebiliyorum. Dokunduğu her şeye yapışan sulu bir kar bu. Yürüyorum... Bacaklarım kuş gibi hafif...

Sahne yere uzanana dek devam eder...

Başım ve göğsüm çok ağır, sanki onları aynı hizaya getirmek için kalçamın altına bir şey koymuşlar, bayılacakmış gibi hissediyorum...

Bacakları göğsüne toplanır...

Anne, bacaklarımı kesmişler...

Sessizlik...

Anne çabuk ol, beni uyandır. Burada karanlıktayım, bir rüya görüyorum...

AN 5 -Nehir sesi-

Çocukken hayal kurardım ve hep uyanıktım!

Nehirde sırt üstü yüyüyorum. Kıyıda söğütler ve sevimli yoncalar var. Sıcak güneş yüzümü ısıtıyor. Kısa bir süre öncesine kadar dağda kar olan su sayesinde karnım ve sırtım soğuk. Suyun üstündeyim, hiçbir yere gitmiyorum, kendimi nehrin akışına bırakmışım. Nehirde tek başımayım. Su... gözlerimin...

Gözlerini kapar ve öksürür...

... burnumun ve ağzımın üzerinden akıp gidiyor...

Yerden kalkmaya çalışırken boğulur gibi olur...

... Batıyorum, burnumu suyun üstüne çıkarmalıyım... Başım çok ağır... çıkmıyor... Mücadele edecek durumum yok, hareket edemiyorum, batıyorum... Bir kabus bu! Yoo, bu bir rüya olmalı! Böyle yaşanmaz. Bu durumdaki bir insan ölüdü ama ben ölü değilim, yani demek ki bu durumda değilim, sadece rüya görüyorum... Anne, çabuk ol, beni uyandır. Bir kâbus görüyorum... Neredesin?

BANA YARDIM ET!

Bir çarpı bir, bir. İki çarpı iki, dört. Üç çarpı üç, dokuz. Dört çarpı dört, on altı. Beş çarpı beş, yirmi... Anne!

GELİŞ 2

...İkinci geliş... Ufak tefek yine geldi. Ama bu kez yanında birileri var. Kalabalıklar... Hemşireninkinden daha sert adamlar... Dört ya da beş adam odama geliyor, yatağıma doğru ilerleyip, duruyorlar... Dört, beş adam yatağımanın çevresinde toplandı. Daha önce hiç olmadığı kadar çok insan... Bana bakıyor... Doktorlar... Bir yatakta... Sargılar içindeyim... Beni toparlamaya çalışıyorlar Kareen... Geliyorlar... Nehri, soğuğu hissedebiliyorum. Her kavrayışta... - beni neden çimdikliyorlar ki -... Kolumun üst kısmındaki et parçası, sanki sürtünüyormuş gibi ısınıyor. Kısa, küçük ani çekişler... Sıcak. Canım acıyor. Kaşınıyor... Ters giden bir şey var... .

JOE bu hisleri tarif ederken, kolu kendi kendine uzamaya başlar, kendi kendine yukarı doğru döner, kasları iyice gerilir Sanki bedeninden kopmuş gibi, merakla koluna bakar...

Hissedebiliyorum... Kolumun içini... Evet... Hissedebiliyorum...

Kol yavaşça dönmeye başlar, JOE artan bir korkuyla ona bakar...

Kolumun sonuna doğru...

Yüzünü yana çevirir, kolu cansız bir şekilde yanına düşer...

Yüce tanrım, kolumu kestiler, tam omuzdan kolumu kestiler... Bu bir savaş, savaş cehennemdir, o halde kolun canı cehenneme?"... SOL KOLUM! Yüzüğüm!... Parmağımda bir yüzük vardı. Ona ne yaptınız? O yüzüğü bana Kareen vermişti, onu geri istiyorum.

AN 6

Sessizlik... Yavaş yavaş rahatlar. Düşünmeye ve kendini yeni dünyasına alıştırmaya çalışır...

Çok sessiz... Durgun... Işıklar karardı... Her şey dönüyor... Acı... Beynim zonkluyor... Terliyor, daralıyorum ama sakinim. Acı yok. En azından şimdi düşünebiliyorum. En azından bunu yapabiliyorum...

Işıklar sandalyeyi aydınlatır, JOE kırılğan bacaklarının üzerine kalkar, sandalyeye doğru yürür. Oturur, yorgundur...

Nasıl hayatta kalmış olabilirim ki? Lanet olsun, lanet olsun! Düşünceli, masum bir bomba parçası bir şekilde şah damarımı ya da omurgamı ıskaladı, değil mi? Seni hemen

bulunduğun yerden çıkardıkları için ölecek kadar kan kaybetmiyorsun, seni her şekilde kurtabiliyorlar. Bana oldukça çabuk ulaştılar. **“Onu hemen kaldırın ve askeri hastaneye götürün. Hadi kollarınızı sıvayın, ellerinizi ovuşturun. Ne yapabileceğimize bakalım beyler? Evet, burada bir ayak parmağı, şurada da bir bilek var. Bu da ne böyle! Tamam, eklemiden itibaren keselim!”**... Siz doktorlar ne kadar zekisiniz... Kolları, bacakları, gözleri, kulakları, burnu, ağzı olmayan, ama nefes alıp veren, yiyebilen en az sizin ya da benim kadar canlı bir adam yok mu?

GELİŞ 3 -Mırıldanma-

Üçüncü ziyaret... Yürüyor... Odanın diğer tarafına ilerliyor... Başka bir kapı daha açıyor... Bu bir dolap kapısı olmalı... Geri yürüyor... Duruyor... Bir şey aldı eline... Bu gelen müşfik biri. Bana bir şeyler okuyor. Eli sıcak...

AN 7

İnsanlar arasındaki bu savaşta çok tuhaf şeyler oluyor. Gazetede kendinle ilgili bir haber okur ve buna inanmazsın Joe...

Karanlıktan korkan bir çocuk gibi yürür...

... Artık hayatım böyle. Her gün, her saat, her dakika, her saniye böyle. Ta ki çıldırana dek...

Kendini durdurur...

Tanrım... Joe, sahip olduğun tek şey bu, başka hiçbir şeyin yok. Sadece aklın var. Düşüncelerin. Anıların. Onu kaybedemezsin yoksa bir hiç olursun, sıfırdan farkın kalmaz. Bir iki üç... Üç kere yedi 21... 22...23...(rakamlar boğuklaşır)

AN 8

Bu da ne? Çıkarın şunu! Durun!

JOE boynunu çevirir...

Yüzüme... maske gibi bir bez tutturulmuş... Alnımın üst bölümünden... boğazımın altına kadar... kare şeklinde bir bez sağlam bir şekilde tutturulmuş...

İleri doğru bakar...

Böylece hemşireler odaya gelişlerde hastasını görüp kusmayacak... Vücudumdaki

kasların tamamı ve beyin gücüm onu yerinden kımıldatmaya yetmiyor. Yirmi yaşındayım ama yatakta dönecek gücüm bile yok... Terliyorum, yorgunum... Eğer yapabilseydim, kendimi öldürürdüm. Ama böyle bir şansım yok...

Yukarıdaki ışık yavaş yavaş kararır...

AN 9 -kazma sesleri efekt-

Sana demiryolu yapımında çalıştığım yazı anlatmıştım, hatırlıyor musun Kareen? Neden gittiğimi söylememiştim. Asıl sebep Diane'di. Tabii, bu seni tanımadan çok önceydi. O zamanlar kızların çok kötü olduğunu düşünüyordum. Benim için hepsi yalancıydı ve hiçbirisi sadık değildi. Kızlar bir erkeği paramparça etmeye çalışırdı ve sen de bir erkek olarak onların bunu yapmasını beklerdin.

Bill Harper bana, Diane ve Glen Hogan'ı birlikte gördüğünü söyledi. Bill benim en iyi arkadaşımı Kareen. Ama ben ona yalancı dedim, vurdum ve yere serdim. Yerden kalkarken, ***“Eğer Elysium Sineması 'na gidersen Diane ve Glen'le karşılaşacaksın!”*** dedi. Doğru söylediğini biliyordum. Bu yüzden her şeyi bırakıp, çöle gitmeye ve orada bir erkek gibi çalışıp, bu konuyu unutmaya karar verdim. Kareen, cehennem gibi çöl güneşinin altındaydım...

Kendi kendime düşünmeye başladığımda, ***“Joe, senin dışında hiç kimse acı çekmezken her şeyi unutmak için buraya gelmiş olman çok aptalca. Glen ve Diane'i özgürce gezebilmeleri için Shale City 'de baş başa bıraktın! En güzel yıllarını burada köle gibi, bir demiryolu yapımında harcamaya kalkman, Diane'nin sana nispet yapmak için birden çamaşırcı olmaya karar vermesine benziyor, ki bu onun asla yapmayacağı bir şey. Evet Joe, çöle kaçıp bir erkek gibi çalışmak çok kolaydı, ama kendini aptal gibi hissetmeden nasıl geri döneceksin?”*** dedim...

Bunu Diane'nin iyiliği için yapmalıyım. Diane'i görmek ve onunla bir ağabey gibi Glen hakkında konuşmak benim görevim. Şerefim pahasına bunu yapmam gerek. Kimse ne oldu diye sormadan toplanmış ve o çakıl yüklü trene binmiştim...

Trendeyken, Diane'le konuştuktan sonra gidip Bill'e bu konuyu unutamam demeyi, Bill'in Diane yüzünden kaybedilemeyecek kadar iyi bir arkadaş olduğunu düşündüm...

Güçlü ışık kaybolurken, soğuk bir ışık yanar...

Hatırlıyorum... Trenden indim. Birden kendimi iyi hissettim ve Diane'in sokağında olduğumu fark ettim...

Işığa doğru döner...

İşte orada... Evin önündeki basamaklarda... kolları... başkasını sarmış... ve başkasının kolları da... onu sarmış... öpüşüyorlar... Adam Diane'i bırakıyor. Diane koşarak merdivenlerden çıkıp eve giriyor. O dönüyor, kaldırıma iniyor...

JOE, yanından geçişini izler...

Islık çalıyor... Dur bir dakika... Geri dönüyor... Yıldızlar yüzünü aydınlatıyor... Bill Harper! Fare!

AN 10 -fare sesi-

Aman tanrım, yanımda bir şey ağır ağır hareket ediyor. Bir ayak, küçük bir ayak hissediyorum. Keskin pençeleri var, pençeler... Ah, tanrım olamaz. Tüylerle kaplı, kürklü bir kuyruğu var... Bir fare... Solumda yürüyor, kokluyor... Sargı bezini yırtıyor, bıyıkları iltihaplı yaranın kenarını gıdıklıyor... AMAN TANRIM! Yapabileceğim hiçbir şey yok... Küçük keskin dişleriyle yiyiyor. Israrla ısırıp daha fazla et koparıyor. Hemşire NEREDE? TANRI AŞKINA BİRİ FARENİN ORADA OLDUĞUNU GÖRSÜN VE ŞUNU ÜZERİMDEN ALSIN

Altı çarpı altı, otuz altı. Otuz altı çarpı otuz altı... beş yüz yetmiş altı. Beş yüz yetmiş altı çarpı beş yüz yetmiş altı... Kahretsin olmadı!

GELİŞ 4

... Kapı açılıp kapandı... Bana doğru ilerliyor... Yastığı kabartıyor... Alnıma doğru soğuk... ıslak bir şey konuyor... Geri almıyor... Maske düzeltiliyor... Hemşirenin elleri bedenimi, etimi yıkayıp temizliyor. Elleri çok yumuşak ve sıcak...

Fare, bir rüyaydı, biliyorum. Hemşirenin ellerini hissedebiliyorum, gerçekler! Ah tanrım, elleri çok ama çok, ama çok gerçek! Bu tıpkı bir çocuğun, güvende olduğunu anlamak için rüyadan uyanıp, kendini annesinin kollarında bulması ve huzur duyması gibi. Korkmaya, düşünmeye, mücadele etmeye gerek yok. Yeni sargı bezleri, temiz ve yeni, serin çarşaflar. Fare rüyasını... tekrar görebilirim... O rüyayı tekrar görecektir olursan, ondan kurtulmanın bir yolunu bulmalısın... Kâbuslardan... ancak yüksek sesle bağırıp kendini uyandırarak, ya da kâbusun dışında olduğunu düşünerek kurtulabilirsin... Joe, bu sadece bir rüya anlıyor musun? Gözlerini açınca, rüya biter...

Bağırıyorum, gözlerimi bile açamıyorum...

En iyisi hemen, uyanık mı yoksa uykuda mı olduğunu kanıtlayacak bir yol bulmalıyım.

Baştan başla... Şu anda uyanığım, hemşirenin ellerini hissettim, bundan eminim. Elleri gerçektir...

AN 11 -*Saat tik takları...*

Zaman. Zaman. Zaman... Düşünmeye başlayan ilk insan, zamanı düşünüyordu... Yıldızları incelediler... Haftayı, ayı ve yılı hesapladılar. Böylece zamanı ölçebilmenin bir yolunu buldular! Gerçek olan tek şeydi! O, her şeydi! Diğer insanlardan ne kadar uzakta olduğunuzun bir önemi yok... Eğer zamanla ilgili bir fikriniz varsa... onlarla aynı dünyadasınız demektir. Ama eğer zamanı kaybederseniz, diğerleri ilerler ve siz tek başınıza, havada asılı kalırsınız...

Eğer zamanı takip edebilirsem, kendimi kontrol edebilir ve dünyada kalmayı başarabilirim.

Tek bildiğim, bir Eylül ayında günlerden bir gün zaman durdu... Bir yerde bir bağırıtı vardı, bende o sığınağın içine daldım ve her şey yok oldu, zamanı kaybettim! Tüm o baygınlıklar ve rüyalar sırasında kim bilir ne kadar zaman kaybettim?

Eğer saniyeleri sayıp bir dakikaya ulaşır, sonra saniyeleri saymaya devam ederken bu sırada dakikaları beynimin bir yerinde toplayabilir, daha fazla dakika elde edip bir saate varırsam... ardından da dakikalara ulaşmak için saniyeleri saymaya devam edip saatleri beynimin bir yerine toplarsam... Hayır. Saniyeleri ya da dakikaları... Hatta saatleri bile bilmem gerekmiyor... Tek bilmem gereken şey günler... Günlerin sırası... Günler ve günlerin sırası... Günler ve... Tek normal yerim... Boynumun çevresindeki sargılı olmayan deri parçası. Tam da olması gerektiği gibi... Yani gövde çizgimden kulaklarıma dek... maskenin dışında kalan alnımın yarısına kadar olan derim duruyor... Eee... Eee... Oğlum Joe, bu deriyle ne yapabilirsin? Bu şekilde nasıl hissedebiliyorsun? Ama aynı zamanda bu deriyle terliyorsun... Ve terlediğinde yukarıdan üfleyen hava derini

serinletiyor. Sıcak ve soğuk oğlum. Gündüz ve gece. Gün doğumu ve gün batımı! Sabahları... hemşireler önemli işlerini tamamlamak için uğraşır. Bu, bana banyo yaptırılması ve yatak çarşaflarının değiştirilmesi demek. Başlangıç noktam bu... Banyo yaptırılması ve yatağımın değiştirilmesi yaklaşık olarak... tanınm... bir, iki, üç... dört, beş... dokuz, on... on bir... on iki... on iki ziyarette bir oluyor. Şimdi... farz edelim ki... yatak çarşaflarım her gün değiştiriliyor... Ama sanmıyorum, o kadar sık neden gelsin ki? Bu gelişlerde yatağımı iki günde bir değiştiriyorsa odama her gün altı kez, yani dört saatte bir geliyor demektir. Bence bu onun uygulayabileceği en kolay program... Eğer yatağımı sabah değiştiriyorsa bunu muhtemelen saat sekizde yapıyordur... Şimdi Joe, çok sakın, huzurlu bir şekilde uzanacak ve bekleyeceksin...HAYAL KUR JOE!

GELİŞ 5

Hemşirenin ayaklan zemini titretiyor...

Işıklar değişir, JOE kaskatı kesilir...

Elleri üstümde... Beni yan tarafa çeviriyor... Orada tutup... Beni temizliyor... Soğuk, yeni çarşaflar arasında beni geri yuvarlıyor... Odanın içinde oradan oraya yürüdüğünde titreşim oluyor... Giderek uzaklaşıyor... Kapı keskin ama hafifçe çarpıyor... Yalnızım... İş ağır... Sabah. İlk ziyareti... Sakin ol, sakin ol, henüz hiçbir şey kanıtlamadın, yalnızca sakın ol, uzan ve altı ziyaret daha say...

AN 12 -IŞIK-

Doğan güneşin sıcaklığı... odamın içine işliyor! Zamanı yakaladım! Gün doğumu! Gün doğumuyla bütün çatılar neşeleniyor. Evlerde erkeklerin uyandığını, esneyip, göğüslerini kaşıdığını ve el yordamıyla terliklerini aradıktan sonra nihayet yataktan kalkıp mutfağa gittiğini, eşlerinin hazırladığı sosise, sıcak kek ve kahvelerin onları beklediğini görebiliyorum... Teşekkür ederim tanrım. Gün doğumunu gördüm ve bugünden itibaren her gün göreceğim... Tanrı seni korusun Karen!

AN 13

Adımların yarattığı titreşimler, koşarak odamdan çıkıyor! Adımlar sertçe vurarak, güm

diye çarparak, sıçrayarak, şiddetle çarparak, yeri döverek, hafif vuruşlarla, zıplayarak odamdan uzaklaşıyor! Vuruş... Bir ayağın zeminde vuruşu titreşim türlerinden biridir... Telgraf anahtarının vuruşu ise, bir başka titreşim türüdür... ***Eliyle sandalyenin koluna vurur...***

Çizgi ve iki nokta, 'D' harfi... Nokta, nokta, nokta / çizgi, çizgi, çizgi / nokta, nokta, nokta, 'S.O.S'...

İmdat! İğne yapıyorlar... Bana ilaç verip... susturmaya çalışıyorlar... Beni buraya yatırarak komplo kuruyorlar, vuramıyorum... Engelleri aşamıyorum...

Sandalyeden sahneye doğru kayar ve birden ilâcın etkisiyle bir kabus görmeye başlar...

Işıklar ve savaş sesleri onu içine doğru çeker...

Zihnimi durduramazsınız piçler, düşüncelerimi engelleyemezsiniz! Lanet olsun size, lanet olsun size, lanet olsun size! Kim bu insanlar Kareen? Benim kim olduğumu bilmiyorlar mı?

AN 14

Aman tanrım, belki de kim olduğumu bilmiyorlar, belki... kollarımı ve bacaklarımı koparan o kuvvetli patlama, kimlik saptamaya yarayacak her şeyi de patlatıp cehenneme yolladı... Nereden olduğumu bilmelerinin tek yolu... beni buldukları... yer olabilirdi... Eminim... Beni İngilizlerin arasında buldular...

Ses ve ışıklar daha şiddetli bir hal alır...

Bir İngiliz alayının yanına konuşlanmıştık. Düşmana saldırmak için siperlerimizden birlikte tırmandık. Amerikalı ve İngilizler... O sığınağa daldığımızda sadece... Bir ışık, bir düşünce, karanlık...Hayır Joe! Uzak dur! Tekrar oraya gitme! Seni yeniden oraya göndermelerine izin verme! Hayır, hayır, hayır, hayır, hayır, hayır, hayır, hayır, hayır orada olmak istemiyorsun! Koş Joe! Koş!

JOE koşar ve bir Sığınağın içine dalar. Kıvrılır...

Ah Joe, ne yapıyorsun burada, fazla ileri gittin, buradan çıkmalısın, buradan çıkmalısın, düşünmelisin, birine ihtiyacın var, yardım edecek birine...

Birden elini karanlığa doğru uzatır...

HUGHİE? Hughie, lanet olsun, seni İngiliz pislik, benim! Joe Bonham! Ah tanrım, Hughie seni bulduğuma sevindim. Ah dostum bana yardım et. Hatırla, hatırla, hatırla! Lazarus'u hatırladın mı? Tabyadan çıkıp, adeta bir sarhoş gibi sallanarak İngiliz hatlarına

gelen o iri şişko Almanı. Sisın içinden birinin onu vurmak istemesine şaşırılmış gibi dikkatle bakıyordu. Yere çökerken bile yüzünde o üzgün, şaşkın bakış vardı. Rüzgar karşıdan esmeye başlayınca onun kokusunu nasıl almıştık, hatırlıyor musun?

Sonra bıyıklan cilalı, kemikli burnunu havaya kaldırmış o Albay, ortalığı koklayarak teftişe geldi. Onbaşı Timlin'e **"Ne kadar kuvvetli bir koku bu böyle!"** dedi. Timlin de **"Kendisi Bavyeralı efendim, onlar hep kötü kokarlar"** dedi. Albay da **"Bu moral bozar asker. Defin için bir ekip oluştur ve göm onu."** dedi.

JOE güler... Girdap gibi dönen ışık ve sesin içinden çıkmaya başlayınca gülmesi azalır...

Sonra bir bir bombalar düşmeye başladı. Düştü ve Lazarus'u dikenli telin üstüne attı. Kâğıtlar rüzgarda uçuşurken, Lazarus'un parçaları da yere düşüyordu... Ona ateş ettik...

JOE, şeytan ruhlu bir çocuk gibi makineli tüfeği kapar, Lazarus'u telden uzaklaştırmak için ateş eder...

VURUN ONU! Göremiyor ama hala kokusunu alabiliyordum... Hughie! Savaşta bir şey kanıtlaman gerekmiyordu, orada ne halt ediyordun, o gece neden oraya gittin ve neden o dikenli teli geçtin? Seni orada, düştüğün yerde buldular. Sağ kolun sıkışmıştı... Omuzuna kadar Lazarus'un altında kalmıştı...

Ağlıyordun. Çıldırdın, O kadar yüksek sesle bağıırıyordun ki, o sığınakta üstüme gelmekte olan bombayı bile duyamadım... **Bomba ortalığı inletip, üzerine düşerken JOE başını kapatır, bomba patlar... Sessizlik... Işıklar değişir... Kırmızı bir ışık havuzu JOE'nun üzerine düşer... Bir süre sonra JOE açılır, sahneye yatar... İlaçların etkisi geçer... Değişmiştir...**

Yüce tanrım, Joe hayatımın sonuna dek burada kesilmiş bir sığır gibi yatacaksın, peki ama neden? Biri omuzuna vurup, **"Hadi evlât gel, savaşa gidiyoruz."** dediği için...

GELİŞ 6

Aniden bir tarafa doğru döner. Yukarı doğru bakar...

Ayak sesleri... Her zamanki hemşiremden daha hafif... daha genç... daha neşeli... Yeni bir gündüz hemşiresi geliyor... "Hadi, gel bakalım!" Çarşaflarımı açıyor... Oldukça sessiz

duruyor... Eli alnımda... Bu yeni hemşire, bu mutlu, hafif adımları olan hemşire.

Sandalyesine oturur, merakla çözmeye çalışır...

Eli göğsümde dolaşüyor. Tekrar tekrar aynı şekli... kıvrımları olmayan bir şeyi çiziyor... Düz çizgiler ve açılar... Yukarı doğru düz çizgi çiziyor... Sonra... Aşağı... Belli bir açıda tekrar yukarı ve belli bir açıda... aşağı... durdu. Tekrarladı... ***Gözlerini kapar, şekli zihninde çizer. Birden gözlerini açar...***

‘M’ harfini çiziyor!

Merak içinde sandalyeye yaslanır, tüm gücüyle konsantre olmaya çalışır. Hemşireye başını sallar...

... U!

... T!

... L!

... U!

... N!

... O!

... E!

... L!

... L ve...

... E ve...

... R!

Gözleri yaşla dolar.

“Mutlu Noeller”, “Mutlu Noeller”, “Mutlu Noeller!”... Bugün Noel ve biri engelleri aştı, artık yalnız değilim... Kareen... Bu, karanlığın ortasında büyük bir ışık gibi... Mutlu Noeller, Mutlu Noeller... Mutlu Noeller... Battaniyeyi önce açıyor, sonra tekrar örtüyor, üstüne bir tane daha koyuyor, sargıyı sıvazlıyor, sonra battaniyeleri tekrar açıyor, hastane geceliğimi kaldırıyor, bedenimi siliyor, saçımı düzeltiyor, kafa derimi kaşıyor, ipi gevşetiyor, maskeyi tutuyor, kaldırıyor, sargıyı değiştiriyor... Duruyor...

JOE durur, neredeyse tükenmiştir...

Aklına gelen her şeyi yaptı ve şimdi sanki... “Hadi bakalım sıra senin, anlat bana, anlamak

için elimden geleni yapacağım.” der gibi sessizce duruyor...
Tekrar dünyaya döndürüldüm...

AN 15

Evet... Biri **“Gidip özgürlük için, vatan için savaşalım!”** dedi ve gidenler bir kez bile...
Özgürlüğü düşünmeden öldürüldüler... ..

Eğer bir kez daha olacak olsa, **“Bayım, hayatım benim için önemli!”** derdim. **“Özgürlük için hayatımı vereceksem, önce özgürlüğün ne demek olduğunu, kimin özgürlük fikrinden söz ettiğimizi ve tüm bunlar bittiğinde o özgürlüğün ne kadarına sahip olacağımızı öğrenmeliyim. Bayım, bu anlaşma için bana bunu borçlusunuz, çünkü özgürlüğü seviyorum. Yürümeli, görmeli, duymalı, yemeli ve kız arkadaşıyla yatmalıyım.”**

Ben canlı olan ölmüş bir adamım! Ben ölmüş olan canlı bir adamım! Beni parlamentolara, meclis oturumlarına ve devlet adamlarının görüşme yaptığı senatolara götürün! Onlar şereften, adaletten, insanın kendi kaderini tâyin etme hakkından söz ettiklerinde orada olmak istiyorum. **“Sizi yalancı, hırsız orospu çocukları, biz savaşmayacağız, biz ölmeyeceğiz! Biz yaşayacağız! Biz dünyayız!”** Biz canlıyız ve yok edilmeyeceğiz!

Bir çarpı bir, bir. Bir çarpı iki, iki. Bir çarpı üç, üç. Bir çarpı dört, dört. Bir çarpı beş, beş. Bir çarpı altı, altı. Bir çarpı yedi...

Hayal kur Johnny, hayal kur!

Yaşamak istiyorum, yaşamak istiyorum, yaşamak istiyorum!.. Hiçbir şey yaşamdan daha önemli değil! Hiçbir şey!

EFEKT. Sessiz bant-

Gündüz hemşiresi. Yumuşak, usta eller. Uzun zamandır çalışan bir kadın eli gibi biraz sertler. Orta yaşlı, gri saçlı. Dört kararlı adımla yatağıma ulaşıyor... Yatağıma kapıya yaklaşık üç metre uzakta olmalı... Adımları gece gelen hemşireninkinden daha güçlü... İri bir kadın olmalı. İşini hızlı bir şekilde yapıyor. Çeviriyor, yana dönüyorum, fiyrt, ve çarşaf yanıma serilmiş oluyor, geri deviriyor, sırtımın üstündeyim, hızla siliyor, temizliyor, banyom bitti. Bu gündüz hemşiresi işini nasıl yapacağını iyi biliyor, onu seviyorum. Onu

gördüğüm için memnun olduğumu anlasın diye kıpırdanıyorum. Karnımı sıvazlıyor. Ellerini saçlarımda gezdiriyor...

Yanımda duran hemşire merakla bana bakıyor... Eli alnımda... Yavaş, yumuşak hareketlerle alnımı okşuyor, alnımda giderek ağırlaşan bir baskı oluşuyor...

Tekrar vurmaya başlar. Hemşirenin elini iter. Baş sandalyenin arkasına zorla itilir...

Yoruluyor... Yoruluyor... Sanki asabi bir hastaymışım gibi beni yatıştırmaya çalışıyor, dokunuşu değişiyor... Acıma! HAYIR! Buna izin vermeyeceğim, bana acımana izin vermeyeceğim!

Yeni bir hemşire geldiğinde, ilk ne yapacağını bilirim. Örtüleri açar, bir ya da iki dakika hiç kıpırdamadan durur. O sırada bana baktığını ve kendini biraz kötü hissetmeye başladığını bilirim. Bir keresinde biri dönüp koşarak odadan çıkmıştı. Bir diğeryse ağlamıştı. Gözyaşlarını göğsümde hissetmişim... Onun senin gibi genç ve güzel olduğunu hayal etmişim Kareen.

Bir şeye bakmaya başlar. Merakla ayağa kalkar, yukarı doğru bakar...

Bir şeyler oluyor... Hemşire çarşafılarımı yenisiyle değiştiriyor... Halbuki daha dün değiştirilmişlerdi... Üstüme bir şey sıkıyor... Sprey, soğuk ve damlacıklar halinde cildime değişiyor. Temiz bir hastane geceliği giydiriyor. Yeni maskem... titizlikle ayarlanıyor... Boğazıma kadar iniyor ve... yatak örtüsünün altına sıkıştırılıyor... Saçımı tarıyor!...Gitti... Baştan aşağı yenilenmek ne kadar rahatlatıcı bir his. Parlıyor olmalıyım! Çarşafım soğuk ve yeni. Başımın derisini temiz hissediyorum... Bu güzel hissi bozabilir diye kıpırdamak istemiyorum...

Adamın eli örtüleri geri katlıyor, birinci katı, ikinci katı açıyor... elini alnıma dayıyor... Sanki biri hastane geceliğimin bir parçasını baş ve işaret parmağının arasına almış gibi tutup çekiyor... Sonra gecelik metal parçasına benzeyen sert ve soğuk bir şeyin ağırlığıyla göğsümün... kalbimin... üstüne iniyor...

Sandalyede arkasına yaslanır.

Üstüme bir madalya taktılar... Hala kol ve bacakları olan dört ya da beş ünlü, koca adam, odama geldi ve üstüme madalya taktı. Tek yaptıkları bu... Peki savaşta kaç tane general öldürüldü?